

SOSIONOMI JA PUHETTA TUKEVIEN JA KORVAAVIEN KOMMUNIKAATIOVÄLINEIDEN KÄYTÖN OSAAMINEN

Kohtaavatko osaaminen ja työelämän tarpeet?

Anu Kemppainen

Opinnäytetyö
Hyvinvointipalveluiden osaamisala

Sosionomi (AMK)

2016

Hyvinvointipalveluiden osaamisala
Sosionomi (AMK)

Tekijä	Anu Kemppainen	Vuosi	2016
Ohjaaja	Sari Halttunen, Heidi Pyyny		
Toimeksiantaja			
Työn nimi	Sosionomi ja puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käytön osaaminen – kohtaavatko osaaminen ja työelämän tarpeet?		
Sivu- ja liitemäärä	59 + 7		

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli löytää tietoa siitä, tarvitaanko sosionomin (AMK) koulutukseen lisää opetusta puhetta tukevista ja korvaavista kommunikaatiovälineistä ja niiden käytöstä tulevaa työelämää ajatellen. Etsin vastausta myös siihen, olisivatko puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiovälineet-koulutus siirrettävä sosionomi opintojen perusopintoihin kaikissa ammattikorkeakouluissa.

Tutkimusmenetelmänä käytin kvalitatiivista tutkimusta. Tutkimusaineiston keräsin lähettämällä kyselylomakkeita Meri-Lapin alueella työelämässä oleville sosionomeille sekä havainnoimalla työharjoittelun ja työssä oloni aikana. Olen käyttänyt lähteinä myös sosiaalialan tutkimusaineistoa. Vastaukset analysoin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä.

Opinnäytetyöni teoriaosuudessa käsittelin sosionomi (AMK) koulutuksen lähtökohtia, kommunikoinnin tarkoitusta, eri muotoja sekä erilaisia kommunikaatiossa käytettäviä välineitä.

Opinnäytetyön tulokset kertovat, että puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä tarvitaan sosionomin (AMK) työssä. Koulutusta kaivattiin sekä opintojen aikana että työelämään siirtyessä. Kommunikaatiovälinekoulutuksesta koettiin olevan hyötyä sekä nyt että tulevaisuudessakin.

Avainsanat sosionomit, koulutus, työelämä, viestintä, kommunikaatiovälineet, Meri-Lappi

ABSTRACT

Social Services, Health and Sports
Bachelor of Social Services

Author	Anu Kemppainen	Year	2016
Supervisor(s)	Sari Halttunen, Heidi Pyyny		
Commissioned by			
Subject of thesis	The know-how of the Bachelor of Social Services regarding the use of Augmentative and Alternative communication methods – does the knowing meet the needs?		
Number of pages	59 + 7		

The purpose of my thesis is to find information about the need of education regarding Augmentative and Alternative communication methods and the use of them in the future of Social services and care. I am also looking for the answer to the question whether the Augmentative and Alternative communication – studies should be moved to the basic studies of the Bachelor of Social Services at all universities of applied sciences.

As a research method I use qualitative research. The research materials I gathered by sending out questionnaires to graduated Bachelors of Social Services who are all working in different fields of Social Services and care as well as using observation while working and while doing my internship. I have also used research in the Social Services field as a resource. I analyzed answers using material based content analysis.

In the theory part of the thesis I deal with the basis of the education of Bachelor of Social Services, the meaning of communication, different forms and equipment used in communication.

The results of the thesis show Augmentative and Alternative communication methods are needed while working as a Bachelor of Social Services. Studies on these methods were required as well while studying as while moving on to working life. Education concerning assistive methods of communication was experienced to be useful both at present and in the future.

Key words Bachelor of Social Services, education, working life, Communication, communication methods, Meri-Lappi

SISÄLLYS

1 JOHDANTO.....	5
2 SOSIONOMI (AMK) KOULUTUKSEN LÄHTÖKOHDAT.....	7
2.1 Sosiaalialan ammatillisen koulutuksen historiaa	7
2.2 Sosionomin (AMK) kompetenssit	8
2.3 Sosionomi ja pätevyys.....	11
3 KOMMUNIKOINTI	14
3.1 Kommunikoinnin tarkoitus	14
3.2 Kommunikoinnin eri muodot	16
3.3 Korvaavan ja tukevan kommunikoinnin ero.....	17
4 KOMMUNIKOINTIVÄLINEET	19
4.1 Viitottu puhe, tukiviittomat, vinkkipuhe, sormiaakkoset	19
4.2 Elekieli ja olemuskieli.....	22
4.3 Graafinen kommunikointi ja apuvälineet.....	23
4.4 Bliss-kieli.....	26
4.5 Selkokieli	28
4.6 Konkreettiset esineet ja kohokuvat.....	29
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	30
5.1 Aikaisemmat tutkimukset.....	30
5.2 Tutkimuskysymykset	31
5.3 Kvalitatiivinen tutkimus menetelmänä	31
6 OPINNÄYTETYÖPROSESSI	34
6.1 Aineiston keruu.....	34
6.2 Aineiston analysointi.....	36
6.3 Eettisyys	38
7 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET	41
7.1 Vastaajien taustat.....	41
7.2 Kokemuksia kommunikaatiovälineiden osaamisen ja käytön tarpeesta.....	42
7.3 Jatkokouluttautumisen tarve	45
7.4 Kehitettävää sosionomin koulutuksessa.....	46
7.5 Havainnoinnin tuottama tieto	47
8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	49
8.1 Tulosten pohdintaa	49
8.2 Opinnäytetyöprosessin pohdintaa	51
LÄHTEET	55
LIITTEET	60

1 JOHDANTO

Opinnäytetyöni on osa sosionomi (AMK) -tutkintoa, jonka suoritan Lapin ammattikorkeakoulussa Kemissä. Suuntautumisvaihtoehtona minulla on aikuissosiaalityö ja perusturva. Pohtiessani opinnäytetyön aihetta, tuli ajatuksiini useita eri vaihtoehtoja, mutta yksi meni ylitse muiden. Haastattellessani vammaisen lapsen perhettä, tuli esille puhetta tukevien kommunikaatiovälineiden käytön osaaminen ja tarpeellisuus sosionomin työssä. Aihe on tärkeä sosionomin (AMK) ammattitaidon ja osaamisen näkökulmasta. Näkökulmaa hain työssä oleville sosionomeille (AMK) lähettämäni kyselyn kautta.

Työni päätutkimuskysymyksenä oli, kohtaavatko sosionomin (AMK) osaaminen ja työelämän tarpeet. Lisäksi selvitin kuinka paljon sosionomit tarvitsevat työssään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä ja lisääkö puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiovälineet -koulutus sosionomien ammattitaitoa.

Sosiaaliala edellyttää laaja-alaista osaamista mittavasta työkentästä johtuen ja asiakastyö on sosionomin (AMK) kovinta ydintä. Erilaisten kommunikaatiovälineiden käytön osaaminen ja niistä tietäminen ovat tärkeitä muun muassa vammaisen henkilön kanssa kommunikoidessa. Kommunikointi on osa asiakastyötä ja eettisyys merkitsee asiakastyössä ennen kaikkea asiakkaan kunnioittamista ja asiakkaan tarpeiden huomioon ottamista. Palvelujärjestelmäosaamisen kohdalla se merkitsee tasapuolisuutta ja oikeudenmukaisuutta. On tärkeää saada onnistuneet vuorovaikutuskokemukset. Tämä tarkoittaa lapsen kohdalla kommunikoinnin kehittymisen edistämistä ja aikuisen kohdalla on tärkeää auttaa kielellisten taitojen kuntouttamisessa. Tällä hetkellä turvapaikanhakijoita tulee paljon ja heidän kanssaan ei ole aina yhteistä kieltä, joten erilaisten kommunikaatiovälineiden hyödyntäminen on tarpeellista. Erilaisten kommunikaatiovälineiden käyttö on tärkeä osa muistisairaana tarpeiden huomioimisessa.

Opinnäytetyöni teoriaosuudessa kerron sosionomin (AMK) ammatillisen koulutuksen historiasta ja erilaisista kommunikaatiovälineistä ja niiden käyttötarkoituksesta. Käyttäessäni sanaa tulkki tarkoitan sillä kommunikaatiovälineitä käyttävän henkilön tulkkia. Tutkimusvaiheen toteutin laadullisena kyselytutkimuksena. Tutkimukseni on kvalitatiivinen kyselylomaketutkimus sosionomin (AMK) tutkinnon

suorittaneille henkilöille. Lukemisen helpottamiseksi jätän johdannon jälkeen sosionomin (AMK) perästä pois lyhenteen AMK, koska käsittelen tutkimuksessani ammattikorkeakouluista valmistuvia sosionomeja (AMK).

Toivon, että opinnäytetyöni tulisi edistämään asiakkaan ja työntekijän suhdetta paremmaksi ja lisääisi ammatillisuutta sekä työntekijän ammattiosaamista. Onhan tärkeää, että asiakaslähtöisyys toteutuu parhaalla mahdollisella tavalla ja jokainen asiakas on tärkeä ja tulee kuulluksi, ymmärretyksi sekä autetuksi.

2 SOSIONOMI (AMK) KOULUTUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Sosiaaliala voidaan jäsentää sosiaalityöhön ja sosiaalipalvelutyöhön. Sosiaalityöllä edistetään ja ylläpidetään kaikkiin väestöryhmiin kuuluvien kansalaisten ja yhteisöjen hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta. Samalla pyritään tukemaan yksilöiden, perheiden ja yhteisöjen omaehtoista toimintaa, vahvistamaan tuen tarpeessa olevien voimavaroja ja ehkäisemään sosiaalisia ongelmia. (Suomen Kuntaliitto 2015.)

Sosiaali- ja terveysministeriö vastaa lainsäädännöstä ja sosiaalipolitiikasta. Kunnat järjestävät näitä palveluita. Sosiaalihuoltojärjestelmän perusta on valtion tuella toteutettu kunnallinen sosiaalihuolto sekä ihmisoikeudet ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus. Palveluja tuotetaan myös yksityisissä yrityksissä, jotka täydentävät julkisen sektorin toimintaa. Sosiaalihuollosta säädetään sosiaalihuoltolaissa sekä erityislaeissa. Sosiaalihuollolla tarkoitetaan ammatillista toimintaa, jolla pyritään yksilöiden ja yhteisöjen hyvinvointiin sekä sosiaalisten ongelmien ehkäisemiseen, vähentämiseen ja poistamiseen. Sosiaalityötä tehdään yksilöiden, perheiden, verkostojen, ryhmien ja yhteisöjen kanssa. (STM 2015.)

Sosiaalialan ammattilaiset tukevat ihmisten elämää ja hyvinvointia tarjoamalla erilaisia palveluita, kuten ohjausta, neuvontaa, hoivaa, huolenpitoa ja kasvatusta. Palveluihin kuuluu myös ihmisten auttaminen erilaisissa kriisitilanteissa ja elämäntilanteiden hallinnassa. Sosiaalialan tehtäväalueita ovat esimerkiksi lastensuojelu, nuorisotyö, mielenterveys- ja päihdetyö, vanhustyö ja vammaistyö. (Ammattinetti 2015.)

2.1 Sosiaalialan ammatillisen koulutuksen historiaa

Sosiaalialan ammatillisen koulutuksen, nykyisen ammattikorkeakoulutuksen, historia pohjautuu kahden valtakunnalliseen koulutusjärjestelmää koskevaan uudistusprosessiin. Nämä uudistumiset ovat tapahtuneet kahden vuosikymmenen aikana. Keskiasteen uudistuksen yhteydessä muodostettiin erillinen sosiaalialan koulutuslinja ammatilliseen koulutukseen. Tämän toteuttamiseksi perustettiin so-

siaalialan oppilaitokset. (Niemi 2008, 10.) Vuonna 1982 tuli voimaan sosiaalihuoltolaki, joka osaltaan tuki sosiaalialan oman koulutuslinjan kehittämistä. Sosiaalialan koulutuksen kehittämisessä keskiasteen uudistumista 1980-luvulla pidetäänkin tärkeänä, koska silloin sosiaalialan koulutusta alettiin järjestää kouluasteen ja opistoasteen koulutuksina. Yksi kokeilukouluista vuonna 1984 oli Jyväskylän sosiaalialan oppilaitos. Kouluasteen koulutuksesta valmistui kodinhoitajia, kehitysvammahoitajia sekä päivähoitajia ja opistoasteen koulutuksesta sosiaaliohjaajia, kehitysvammaohjaajia, sosiaalikasvattajia ja lähikasvattajia. (Ahonen & Harjula 2011, 8–9.)

Vuosina 1986–1989 sosiaalialan koulutus käynnistettiin 23 yksikössä eri puolilla Suomea. Ammattikorkeakoulujärjestelmän rakentaminen puolestaan loi raamia sosiaalialan koulutuksessa syntyneelle korkeakoulusuuntautuneisuudelle. Vuonna 1991 myönnettiin ensimmäiset ammattikorkeakoulutuksen kokeiluluvat. Käynnistämisvaihe kesti koko 1990-luvun. Sosiaali- ja terveysministeriön hankkeissa otettiin huomioon ammattikorkeakoulutuksen osaamisalueet, tulokset kehittämisessä ja tiiviit työelämäsuhteet etenkin 2000-luvulla, mutta jo 1990-luvun puolella välissäkin ne huomioitiin. (Viinamäki 2008, 10.) Sosionomi -koulutusta tarjoaa tällä hetkellä 16 ammattikorkeakoulua ympäri Suomen. Joissakin ammattikorkeakouluissa on useampia toimipaikkoja eri kaupungeissa.

2.2 Sosionomin (AMK) kompetenssit

Kompetenssi tarkoittaa lyhkäisyydessään työntekijän valmiuksia, kykyjä, taitoja ja ominaisuuksia suoriutua tietyistä tehtävistä (Mäkinen, Raatikainen, Rahikka, & Saarnio 2009, 17). Ammattietiikassa ja asiakastyössä on sosiaalialan työn perusta. Näiden ohella tarvitaan myös ryhmä- ja yhteisötason osaamista sekä yhteiskunnallista osaamista. Sosionomien sijoittumisen tiettyihin johtotehtäviin, esimerkiksi lähiesimiehiksi, mahdollistaa sosiaalihuollon kelpoisuuslaki. Johtamisosaamista voidaan näin ollen pitää eräänä sosionomien ydinosaaamisalueena. Työskentely jatkuvasti muuttuvissa toimintaympäristöissä korostaa tutkimuksellista kehittämisosaamista. Sosionomien ydinosaaaminen voidaankin jäsentää kuu-

den kompetenssin eli valmiuksien kautta: sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämisosaaminen sekä johtamisosaaminen. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 15–16.)

Sosiaalihuollon ammattihenkilöstön laissa (817/2015) kerrotaan, että sosionomin ammatin harjoittamiseen laillistettuna ammattihenkilönä luvan myöntää hakemuksesta sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto. Tämä vaatii, että sosionomi on suorittanut Suomessa sosiaalialalle soveltuvan ammattikorkeakoulututkinnon. Lisäksi laissa kerrotaan, että sosiaalihuollon ammattihenkilö on velvollinen sekä kehittämään että ylläpitämään ammattitaitoaan ja on velvollinen perehtymään toimintaansa koskeviin määräyksiin ja säännöksiin. Tässä pykälässä veloitetaan myös työnantaja luomaan edellytykset ammattihenkilön mahdollisuudelle saada tarvittavaa perehdytystä ja kehittämistä täydennyskoulutuksen muodossa. (Finlex 2015.) Lukemani perusteella lakiin nojaten näen mahdollisuuden vaatia työnantajalta koulutusta esimerkiksi erilaisten kommunikaatiovälineiden osalta, jos siihen huomaa olevan tarvetta.

Kuten aikaisemmin mainitsin viitaten sosiaalihuollon ammattihenkilöstön lakiin, tarkoittaa sosiaalialan eettinen osaaminen lyhykäisyydessään sitä, että sosionomi on sisäistänyt sosiaalialan arvot ja ammattieettiset periaatteet sekä on sitoutunut toimimaan niiden mukaisesti. Keskeiset sosiaalialan arvot ovat ihmisarvo ja oikeudenmukaisuus, itsenäisyys ja elämänhallinta, syrjäytymisen ehkäiseminen ja osallisuuden edistäminen, syrjinnän ja väkivallan vastustaminen, asiakkaan itsemääräämisoikeus sekä asiakkaan yksityisyys. Ei ole olemassa ammattialaa, jolla eettisyyttä ei tarvittaisi. Eettinen osaaminen kuuluu siis kaikkien alojen yhteisiin kompetensseihin. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 16–17.)

Sosiaalihuollon laissa mainitaan asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Siinä tuodaan esille, että asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakkaan ihmisarvoa ei saa loukata ja hänen yksityisyytään ja vakaumustaan kunnioitetaan. On otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipiteet ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa toteuttaessa sosiaalihuoltoa. (Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812 2:4.1-2 §.)

Asiakastyön osaaminen on sitä, että sosionomi tunnistaa oman ihmiskäsityksensä ja arvomaailmansa merkityksen asiakkaiden ja asiakasryhmien kanssa tehtävässä työssä. Sosiaalialan asiakastyön keskeisenä lähtökohtana on itse-reflektio eli uusien kokemusten tarkastelu ja käsittely. Tällä tavoin muodostetaan uutta tietoa ja näkökulmaa aikaisempiin näkemyksiin sekä tietoihin. Vuorovaikutuksessa olennaista on, että osaa kuunnella asiakasta, osaa vahvistaa olemassa olevia voimavaroja ja osaa antaa tarvittavaa tukea yhteiskunnalliseen ja yhteisölliseen osallisuuteen. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 18.)

Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamisessa sosionomi tuntee hyvinvointia ja sosiaalista turvallisuutta tukevat palvelujärjestelmät ja niihin liittyvän juridisen säädöspohjan ja tietojärjestelmät sekä osaa soveltaa niitä. Yhteiskunnallisten tilanteiden jatkuva muuttuminen edellyttää toimintojen pitkäjänteisessä suunnittelussa kykyä ennakoida, jäsentää ja soveltaa hyvinvointipalvelujen muutoksia. Palveluohjaus on yksi tärkeimmistä sosionomin osaamisalueista. Palveluohjaus on aina asiakaslähtöistä toimintaa. Sosionomi tuo näkyväksi sosiaalialan asiantuntijana asiakas- ja kansalaisnäkökulmaa sekä myös yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden ja huono-osaisuuden ehkäisemisen kysymykset. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 19–20.)

Rouhiainen-Valo ym. (2010) kirjoittavat, että kriittisessä ja osallistavassa yhteiskuntaosaamisessa sosionomi osaa analysoida epätasa-arvoa ja huono-osaisuutta tuottavia rakenteita ja prosesseja alueellisella, kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Yhteiskuntatieteellinen perusta tuo lähtökohdan sosiaalialan kriittiselle orientaatiolle vaikei sosionomi (AMK) -tutkinto ole varsinainen yhteiskuntatieteellinen tutkinto. (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 20.)

Rouhiainen-Valo ym. (2010) mainitsee, että tutkimuksellisessa kehittämisosaamisessa sosionomi on sisäistänyt reflektiivisen eli pohdinnallisen (kerättyjä kokemuksia ja oppimista), tutkivan ja kehittävän työotteen. Hänellä on myös käytännönpainotteista tutkimuksellista osaamista ja hän osaa tuottaa uutta tietoa. Tutkimusmenetelmäosaaminen mahdollistaa tiedon kriittisen arvioinnin. (Rouhiainen-Valo 2010, 21.)

Sosionomin johtamisosaamisesta Rouhiainen-Valon ym. (2010) mukaan sosionomi tuntee talous- ja henkilöstöhallinnon peruseriaatteen ja osaa toimia työyh-

teisön lähiesimiehenä. Lisäksi sosionomi omaa perusedellytykset toimia alan it-senäisenä yrittäjänä (Rouhiainen-Valo ym. 2010, 22). Sosiaaliala muuttuu jatkuvasti ajan mukana ja samalla tarvitaan uudenlaista osaamista ja erilaisia painoituksia perusasioihin. Sosiaalialan kompetenssit ovat päivityksessä ja uusien versio on luettavissa ja kommentoitavissa Innokylän nettisivuilla. (Manssila 2015.)

2.3 Sosionomi ja pätevyys

Asiantuntijatehtävissä toimimista varten antaa sosionomin tutkinto laajat käytännön perustiedot ja -taidot sekä niiden teoreettiset perusteet. Sosionomikoulutuksen tuoma ammatillinen pätevyys ja teoreettinen osaaminen ovat asiantuntijaksi kehittymisen edellytys. Työntekijän omat yksilölliset ominaisuudet ovat koulutuksen lisäksi tärkeitä, koska työtä sosiaalialalla tehdään omalla persoonalla. (Mäkinen ym. 2009, 18–19.)

Sosionomit työskentelevät sosiaalipalveluissa ohjaajina ja esimiehinä sekä kehittävät ja suunnittelevat sosiaalipalveluita. Sosionomi voi työskennellä monilla eri sektoreilla, esimerkiksi lastensuojelussa, varhaiskasvatuksessa, vammaistyössä, mielenterveystyössä, päihdetyössä ja maahanmuuttajatyössä sekä ohjaus- ja neuvontatehtävissä esim. sosiaalitoimessa, työhallinnossa, Kelalla ja järjestöissä. Sosionomi voi toimia myös yrittäjänä. Sosionomiksi voi opiskella monessa ammattikorkeakoulussa ympäri Suomen. Koulutusohjelmissa on jonkin verran eroavaisuuksia oppilaitoskohtaisesti. (Lapin AMK 2015.)

Sosionomi ammattinimikkeenä ei ole vielä yleisesti kaikille tuttu käsite, mutta sosiaali- ja terveysalalla se jo tunnetaan hyvin. Sosionomi työskentelee usein nimikkeellä ohjaaja. Mielestäni arvostus sosionomeja kohtaan on lisääntynyt ammatin yleistyessä ja tullessa tutummaksi. Se mitä sosionomit voisivat mielestäni tehdä, on, että he uskoisivat omaan ammattiinsa, tekisivät sitä tutummaksi ja näyttäisivät omaa osaamistaan. Jossakin olen törmännyt tällaiseen lauseeseen, mikä kuvaa mielestäni hyvin sosionomia: *”sosionomi ei sano, että asia ei kuulu hänelle, vaan sosionomi pyrkii ottamaan kaikesta selvää ja varmistamaan, että asiakas pääsee eteenpäin asiassaan”*.

Borgman ym. (2001) kertoo teoksessaan, että sosionomin ydinosaamisen kenttä on laaja sekä monipuolinen. Sosionomi-koulutuksen alussa määriteltiin, että sosionomilla tulee olla kykyä tarkastella asiakkaiden arkielämän jatkuvuuteen, sosiaaliseen osallisuuteen ja toimintakykyyn liittyviä tarpeita yksilön ja yhteiskunnan tasolla. Sosionomilla pitää olla myös taitoa nähdä yksittäisessä yleisempää rakennetta. Sosionomi tunnistaa yhteyksiä asioiden välillä ja tarjoaa tukea elämäntilanteessa ja ohjaa asiakasta helpottaviin palveluihin. (Borgman, Dal Maso, Hakonen, Honkakoski & Lyhty 2001, 9.) Sosionomin (AMK) ydinosaaminen -raportista selviää, että sosionomilta vaaditaan paljon tietoa, taitoa ja osaamista (Borgman ym. 2001, 11–16).

Sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön kelpoisuusvaatimuksista annettu laki (L 29.4.2005/272) ja asetus (A 29.7.2005/608) tulivat voimaan 1.8.2005. Sosiaalihuollon kelpoisuuslain tarkoituksena on edistää sosiaalihuollon asiakkaan oikeutta laadultaan hyvään sosiaalihuoltoon ja hyvään kohteluun edellyttämällä, että sosiaalihuollon ammatillisella henkilöstöllä on tarvittava koulutus ja perehtyneisyys. Laadukkaiden palveluiden perusedellytyksenä on tehtävien vaativuustaso vastaava koulutus. Kelpoisuuslain ja -asetuksen mukaisia sosiaalihuollon henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia on noudatettava kaikilla kunnan ja valtion hallinnonaloilla sekä yksityisissä sosiaalipalveluissa, jotka kuuluvat yksityisten sosiaalipalvelujen valvonnasta annetun lain piiriin. Laissa on määritelty kelpoisuusvaatimukset tehtävänimikkeittäin keskeisiin sosiaalihuollon ammatteihin sekä vähimmäiskoulutus-vaatimus muihin sosiaalihuollon ammatillisiin tehtäviin. Lisäksi laissa on määritelty kelpoisuusvaatimukset sosiaalihuollon johtotehtäviin. (Talentia 2007, 3–4.)

Uusi sosiaalihuollon ammattihenkilölaki tulee voimaan maaliskuussa 2016. Lain myötä on työnantajilla sekä sosiaalihuollon asiakkailla mahdollisuus tarkistaa rekisteröidyn sosiaalihuollon ammattihenkilön ammatinharjoittamisen keskeiset tiedot. Näitä tietoja ovat esimerkiksi tutkintotiedot ja tieto ammatinharjoittamisoikeudesta. Miksi ammatinharjoittamisoikeuden ja nimikesuojan ammattinimikkeen käyttöoikeutta on haettava? Mikä sen tarkoitus on? Valviran ylläpitämän ”Sosiaalihuollon ammattihenkilölain toimeenpanon” Facebook-sivuilla kerrotaan lain ensisijaisena tarkoituksena olevan asiakasturvallisuuden parantaminen. Lain tarkoi-

tuksena on myös sosiaalihuollon ammattihenkilöiden yhteistyön ja tarkoituksenmukaisen tehtävärakenteen muodostamisen edistäminen. Mielestäni tämä on oikein mahtava ja odotettu uudistus. (Valvira 2015.)

3 KOMMUNIKOINTI

Huhtasen (2014) mukaan kommunikointi on vastavuoroista toimintaa, jossa molemmat osapuolet toimivat yhtä aikaa ja vuorotellen sekä lähettäjinä että vastaanottajina. Sen vuoksi jommankumman osapuolen ongelmat viestin lähettämisessä tai vastaanottamisessa muodostuvat yhteiseksi asiaksi. Viesti on saatava välitty-mään parhaalla mahdollisella tavalla ja tähän päästään, kun pohditaan yhdessä ratkaisuja ja etsitään yhdessä uudenlaisen kommunikoinnin avaimia. (Huuhtanen 2014, 12.)

Kommunikointi sisältää Huhtasen (2014) mukaan sekä tiedostettuja että tiedostamattomia viestejä. Erityisesti non-verbaaliset eli sanattomat viestintäkeinot, kuten esimerkiksi ilmeet, eleet, kehonliikkeet ja katse ovat usein tiedostamattomia. Kommunikoinnissa on paljon samanaikaisia ja joskus jopa ristiriitaisiakin viestejä. Kehonkieli voi paljastaa kaiken sen, mitä peitetään sanoilla. Jokainen ihminen kommunikoi jollakin tavalla, keinot vain vaihtelevat. Pystyykö ympäristö tulkitsemaan näitä erilaisia kommunikointialoitteita? (Huuhtanen 2014, 12.)

3.1 Kommunikoinnin tarkoitus

On olemassa kolmenlaisia vuorovaikutuksia, ohjaava, yhteyttä luova sekä suuntaava. Ohjaavalla vuorovaikutuksella tarkoitetaan sellaista kommunikointitapaa, jossa toisen henkilön avulla pyritään pääsemään päämäärään. Pienet lapset käyttävät usein tätä kommunikoinnin muotoa. Lapsi esimerkiksi paukuttaa lusikalla lautasta, kun hänellä on nälkä. Päämäärä on siis selvä. Aikuisetkin käyttävät, joskin vähemmässä määrin ja huomaamattaankin, ohjaavaa vuorovaikutusta. Lapsen tai vaikka vammaisen kanssa käytävä ”keskustelu” on helposti yksisuuntaista. ”*Tuo takki*”, ”*näytä koiran kuva*”, ”*syö*”, ja niin edelleen. Olemme tyytyväisiä ja kehummekin vähän, jos toinen suorittaa antamamme käskyn. (Huuhtanen 2014, 18.)

Rohiolan (2015) mukaan yhteyttä luovalla vuorovaikutuksella haetaan yhteyttä toiseen ihmiseen, joka kuulostaa nimensäkin puolesta jo loogiselta. Yhteyttä luo-

vaa vuorovaikutusta on esimerkiksi se, kun lapsi hymyilee äidilleen tämän tullessa lähistölle tai aikuisten lasten kanssa toteutetut kurkistusleikit. Näiden pää tavoitteena on siis kontaktin luominen. (Rohiola 2015, 3.)

Suuntaavassa vuorovaikutuksessa, joka tulee kehityksellisesti viimeisenä ilmevänsä vuorovaikutuksen muotona, huomio kohdistetaan yhdessä koettavaan asiaan. Suuntaavassa vuorovaikutuksessa päämäärä ei ole esillä yhtä voimakkaasti kuin ohjaavassa vuorovaikutuksessa. Viestin lähettäjä pyrkii kiinnittämään vuorovaikutuskumppaninsa huomion johonkin asiaan, esimerkiksi osoittamalla jotakin esinettä. Lopulta osapuolet suuntaavat yhdessä huomionsa tiettyyn jaettuun kohteeseen. Kiinnostuksen ylläpitäminen kuuluu myös osana suuntaavaan vuorovaikutukseen, joka edellyttää toisen reaktioiden jatkuvaa seuraamista. (Rohiola 2015, 3.)

Lähi-ihmisen osuus kommunikointitaitojen kehittymisessä on merkittävä. Toiminnallaan he voivat joko edistää tai latistaa puhevammaisen henkilön motivaatiota kommunikointiin. Tärkeää on kommunikointikumppanin kyky eläytyä vammaisen ihmisen tunteisiin ja tarpeisiin silloinkin, kun ilmaisu on epäselvää tai puutteellista. Tämä taito kehittyy vähitellen. (Huuhtanen 2014, 19–20.) Mitä pitemmän aikaa on ollut tekemisissä puhevammaisen kanssa, sen paremmin ymmärtää hänen epäselvääkin puhetta sekä osaa antaa hänelle aikaa puheen tuottamiseen ja keskustelun loppuun saattamiseen, vaikka se veisikin enemmän aikaa.

Kommunikointikeinoja valitessa on otettava huomioon myös valmiudet vuorovaikutuksessa eli toiminnallinen, älyllinen ja kielellinen taso sekä kyky olla sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Motoriset mahdollisuudet sekä aistit ja hahmottaminen on myös otettava huomioon kommunikointikeinoja valittaessa. Ennen kommunikointikeinon valintaa on syytä selvittää joitakin perusasioita sekä käyttäjän että ympäristön kannalta. (Huuhtanen 2014, 20.)

Monivammaisen tai kokonaan puhumattoman henkilön kielellisen kyvyn arvioiminen on hyvin haasteellista myös ammatti-ihmiselle. Jotta saataisiin käyttöön mahdollisimman hyvä kommunikointiväline, onkin tärkeää löytää puhevammaista henkilöä kiinnostavat aihepiirit, joilla motivaatio ilmaisujen yrityksiin heräisi. Esille on otettava rohkeasti puolesta puhuminen, nyökyttely ja torjumiseen tyytyminen

kommunikointitarpeita ja -keinoja miettiessä. Eri tahojen välinen yhteistyö on tärkeää ja kokemusten jakaminen samassa tilanteessa olevien henkilöiden kanssa on antoisaa. (Huuhtanen 2014, 21.)

3.2 Kommunikoinnin eri muodot

Huuhtanen (2014) kertoo, että on olemassa erilaisia kommunikointitapoja ja yhden asian voi viestittää monella eri tavalla. Tulkinta riippuu siis vastaanottajasta ja siitä tilanteesta, jossa viesti lähetetään. (Huuhtanen 2014, 12.)

Jo lapsuudesta lähtien ja koko elämän läpi itsensä ilmaiseminen on ollut tärkeää. Tämä kyky liittyy tiiviisti yhteen ihmisen itsenäisyyden, itsekunnioituksen ja omanarvon tunteen kanssa. Jos ihminen ei itse kykene ilmaisemaan itseään tai hänellä on siinä suuria vaikeuksia, hänen on vaikea saada itsensä ”kuulluksi” ja sen vuoksi hän menettää osan oman elämänsä hallinnan mahdollisuuksista. Tällaisessa tapauksessa on vaarana se, että hän jää sosiaalisen yhteisön ulkopuolelle ja vieraantuu siitä. Tästä voi seurata myös tunne, että muut aliarvioivat häntä, puhuvat hänelle ikään kuin ylhäältä alaspäin sekä pyrkivät päättämään asioita hänen puolestaan. Jos hänellä on avustaja, voi hyvin useasti käydä niin, että yhä edelleen puhutaan asiakkaiden ohitse. Tästä voi seurata tunne, että on muita arvottomampi. (Von Tetzchner & Martinsen 1999, 15.)

Kommunikoinnin ja kielen kehitys on aina pitkä prosessi. Vaikeimmin vammaiset ihmiset saattavat kommunikoida koko ikänsä esikielellisillä keinoilla. Esikielelliset keinot toimivat muiden keinojen rinnalla silloin, kun kehitys etenee kielelliselle tai puhekommunikoinnin tasolle. Kielellisen kommunikoinnin tasolle siirtyminen edellyttää henkilöltä tiettyjä kognitiivisia taitoja, esimerkiksi loogista päättelykykyä ja muistia. Puhekommunikointi taas vaatii onnistuakseen hyvin monen eri osa-alueen (aivotoiminnan, lihaksiston ym.) hienovaraista, tarkkaa ja nopeaa yhteistyötä. Tämän vuoksi puhe on hyvin haavoittuvainen kommunikoinnin muoto. (Huuhtanen 2014, 13.)

Pieni lapsi kommunikoi usein vanhempiensa kanssa muilla kielillä kuin kielellisillä keinoilla, käyttäen muun muassa kehoaan, eleitään, ilmeitään, osoittelua, äänen

voimakkuutta, intonaatiota eli äänen korkeuden vaihtelua puheessa, jolla suomenkielessä osoitetaan esimerkiksi lauseen alkamista ja loppumista. (Toivanen 2002, 109–110.) Joskus lapsi oppii ”oman viittomakielen”, jota vain vanhemmat tai kaveri ymmärtävät. Omasta kokemuksestani voin kertoa, että olisi hyvä jo pienen lapsen kanssa opetella niin sanottua virallista viittoma/tukiviittomakieltä, koska myöhemmin se vaikeuttaa kommunikointia muiden ihmisten kanssa. Toki on hyvä, että lapset ovat kekseliäitä ja kehittelevät jonkinmoisen kommunikointitavan, jotta ymmärtäisivät toisiaan, mutta se voi muodostua myöhemmin ongelmalliseksi. Tässä tapauksessa kuuleva ja puhuva lapsi pystyi tulkkamaan toisille kuuron lapsen viestit.

Ihmiselle tyypillisin kommunikoinnin muoto on puhuminen, mutta jos puheilmaisuus on kuitenkin puutteellista tai se puuttuu kokonaan, voidaan puhetta tukevan ja korvaavan kommunikoinnin avulla löytää mahdollisuus viestien välittämiseen. Puhetta tukevasta ja/tai korvaavasta kommunikoinnista käytetään usein lyhennettä AAC, joka tulee englanninkielisestä termistä Augmentative and Alternative Communication. (Huuhtanen 2014, 15.) Monesti olen törmännyt tilanteeseen, jossa puheilmaisun apuna ei käytetä mitään tukevaa keinoa. Henkilön, jonka puhe on erittäin hiljaista, katkonaista tai muuten epäselvää, on vaikea saada ulkopuolisen selvää. On tilanteita, joissa avustaja ei ole aina paikanpäällä ja tällöin keskustelusta ei tule yhtään mitään ilman apuvälineitä. Pohdin mistä johtuu, ettei apuvälineitä käytetä. Johtuuko tämä avustajasta ja hänen osaamisestaan tai osaamattomuudestaan? Vai johtuuko tämä avustettavasta itsestään tai hänen läheisistään? Jo perustuslaissa perusoikeuksissa todetaan, että jokaisella on oikeus omaan kieleen. Vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käänösapua tarvitsevien oikeudet on myös turvattu lailla (Suomen perustuslaki 1999/731 2:17 §).

3.3 Korvaavan ja tukevan kommunikoinnin ero

Puhetta korvaavaa kommunikointia (Alternative Communication) käytetään silloin, kun ihminen ei kommunikoinnissaan käytä puhetta. Puhetta tukeva kommunikointi (Augmentative Communication) taas kuvaa tarvetta, joka syntyy, kun

puhe on epäselvää tai puutteellista, niin ettei viesti tule ymmärretyksi. Tällöin esimerkiksi kuvien ja tukiviittomien käyttö voi antaa vastaanottajalle arvokkaan avun viestin ymmärtämiseksi. Tähän ryhmään kuuluu myös, jos henkilöllä on väliaikainen tarve käyttää muuta keinoa kuin puhetta. (Huuhtanen 2014, 15.)

Puhetta tukevan ja korvaavan kommunikointikeinon rinnalla tulisi käyttää myös luonnollisia kommunikointikeinoja, esimerkiksi katse, katsekontakti, kehonkieli, ilmeet ja eleet. Ilmeillä ja eleillä saa esimerkiksi tukiviittomat toimimaan paremmin. Jos käyttää tukiviittomia eikä eläydy tilanteen mukaan, esimerkiksi kasvon ilmein, ei varmaankaan saa tarvittavaa viestiä perille tai ainakaan ymmärrettävästi. Kannattaa kokeilla eroa, viittomia käyttäessä ilmeet kertovat jo paljon vastaanottavalle osapuolelle.

On myös huomioitava se, etteivät erilaiset viittomat ole kaikilta osin kansainvälisiä. Monilla viittomilla on eri merkitys eri kulttuureissa. Samoin kuin normaalissakin puhe- tai elekielessä sana tai ele voi merkitä toista asiaa tai se voi olla jopa loukkaavaa toisessa kulttuurissa. Selaillessani Arja Mikluhan (1998) teosta kommunikoinnin eroista eri maissa, huomasin sen olevan hyvä kirja kaikille, myös kommunikaatiovälineitä käyttäville. Oiva opas, kun ei tiedetä miten toimia. Voiko käyttää elekieltä tuntemattoman eri kulttuurista olevan henkilön kanssa? Voiko toista koskettaa fyysisesti? Kirja on suunnattu lähinnä eri liike-elämän ja työelämän tilanteisiin, mutta toimii myös sosiaalisissa kanssakäymisissä ja henkilökohtaisissa tapaamisissa.

4 KOMMUNIKOINTIVÄLINEET

Huuhtasen mukaan vuorovaikutuksen ja kommunikaation syntymistä ja ylläpitoa voidaan edistää monenlaisilla viestiä visualisoivilla keinoilla. Huuhtanen toteaa myös, että eri keinojen käyttö riippuu kommunikointikumppanusten tarpeista, mikä on mielestäni täysin totta. Lisäksi Huuhtanen kirjoittaa, että kommunikaatiossa kaikki keinot ovat sallittuja, tämäkin on mielestäni aivan totta. Esimerkiksi maahanmuuttajien kanssa on helppo käyttää selkokieltä ja sen lisäksi kuvia sekä tukiviittomia. Nämä helpottavat huomattavasti kommunikointia silloin, kun yhteistä kieltä ei ole tai kieli on puutteellista. (Huuhtanen 2014, 16.)

Kommunikointikeinot voidaan jakaa avusteisiin ja ei-avusteisiin. Avusteinen tarkoittaa esineiden, kuvien sekä graafisten merkkien ja merkkijärjestelmien käyttöä. Ei-avusteinen tarkoittaa luonnollisten reaktioiden, toimintosarjojen, signaalien, tukiviittomien sekä viitotun puheen käyttöä. Kommunikoinnissa voidaan käyttää myös tekniikkaa apuna sekä tulkkipalveluita. (Huuhtanen 2014, 16.)

Viittomiin perustuvia keinoja ovat tukiviittomat, viitottu puhe ja sormiaakkoset sekä vähemmän käytetty ja tunnettu vinkkipuhe. Graafisen kommunikaation keinoja ovat kuvat, symbolit ja bliss-kieli. Lisäksi puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiokeinoja ovat ele- ja olemuskieli, esinekommunikointi ja kirjoittaminen.

4.1 Viitottu puhe, tukiviittomat, vinkkipuhe, sormiaakkoset

Viitottu puhe on huuliolukua tukeva ja selventävä kommunikaatiokeino. Siinä puhutun kielen sanat joko lausutaan ääneen tai artikuloidaan äänettömästi huuliolla ja samanaikaisesti tuotetaan käsillä viittomakielestä lainattuja yksittäisiä viittomia. (Salonsaari, Haaksilahti, Laatikainen, Rainò & Aunola 2012,

148–149.)

Viittomakieli koostuu käsien liikkeistä, ilmeistä ja eleistä. Viittomakieleessä on katsekontakti oleellista, koska sen vastaanottaminen perustuu näköaistiin. Teija

Markkanen (2012) kirjoittaa opinnäytetyössään, että viittomakieli on syntynyt ihmisten tarpeesta kommunikointiin. Viittomakieltä ei ole luotu kuurojen apuvälineeksi tai kuurojen ja kuulevien välisen kommunikointiin. (Markkanen 2012, 25.)

Huhtasen mukaan tukiviittomia on vaikea opetella kirjoista, koska viittomat perustuvat liikkeeseen ja tilankäyttöön. Sen vuoksi niitä on vaikea esittää kaksiulotteisina kuvina. Tässäkin minun on pakko olla Huhtasen kanssa samaa mieltä. Opiskellessani tukiviittomia osoittautui pelkästään kuvien avulla opiskelu erittäin hankalaksi. Opettajan näyttäessä viittomia, oli se jo paljon helpompaa. Viittomakuvia käytetään myös muistin tukena. Esimerkiksi päiväkodin naulakoiden lähellä näkyy vaatteiden viittomakuvia tai ruokapöydän vieressä ruokien ja ruokailuvälineiden kuvia. (Huuhtanen 2014, 29.) Viittomakuvia voidaan käyttää myös muistisairaiden vanhusten kanssa kommunikoitaessa. Muistisairaana kanssa voi katsella erilaisia kuvia ja ne voivat herättää muistamaan jonkin tapahtuman kuvaan liittyen. Tukiviittomia käytettäessä ei jokaista sanaa viitota vaan ainoastaan ne sanat, joita painotetaan tai joilla halutaan asia tuoda esille. Pääsääntönä voi pitää sitä, jos lauseessa on kolme tai neljä sanaa, viitotaan niistä korkeintaan kaksi. Alla olevassa kuvassa (kuva 1) on esimerkki miten viitotaan, *paljonko kello on?*

paljonko

kello

Kuva 1. Esimerkki tukiviittomista. (Papunet 2015)

Vinkkipuhetta käytetään erityisesti ihmisen kanssa, jolla on kuulovamma. Vinkkipuhe tukee näönvaraisesti äänteiden havaitsemista, jolloin puheen vastaanottaminen mahdollistuu kuulovammasta huolimatta. Menetelmän alkuperäisenä tarkoituksena oli tukea kuurojen lasten ja aikuisten luku-, kirjoitus- sekä luetun ymmärtämisen taitoja. Siinä kuuron henkilön oli mahdollista tulla tietoiseksi puhutun kielen äänteistä visuaalisen tuen avulla, jolloin hänen oli helpompi oppia luke-

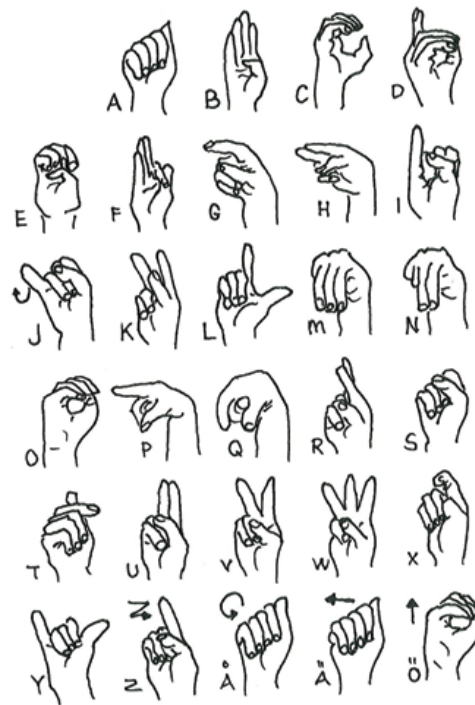
maan. Salonsaaren ym. (2012) mukaan vinkkipuhe tuotiin Suomeen sisäkorvais-
tutteen saaneiden lasten vanhempien aloitteesta ja sitä sovellettiin suomen kie-
lille sekä suomenruotsiin vuonna 1993. Salonsaari ym. (2012) kertoo, että me-
netelmä on saanut jalansijaa Suomessa, ja vinkkipuhetta käyttävien perheiden
määrä on kasvamassa. Itse on myönnettävä, että vinkkipuhe on minulle ihan uusi
tuttavuus, josta aionkin ottaa enemmän selvää myöhemmin. (Salonsaari ym.
2012, 168–170.)

Vinkkipuhemenetelmässä puhutun kielen äänteet erotetaan toisistaan käsimuo-
tojen ja – paikkojen avulla. Suomen kielessä vokaaliäänteitä edustaa neljä käsi-
paikkaa: pään vierusta, leuka, kaula ja suupieli. Konsonanttiäänteitä edustaa seit-
semän käsimuotoa. Vinkkipuhe perustuu 4 käsipaikan ja 7 käsimuodon oppimi-
seen ja niiden yhdistämiseen huulion liikkeisiin. Näitä yhdistelemällä saadaan jo-
kaiselle tavulle oma kuva eli vinkki. Seuraavassa kuvassa (kuva 2) on vasem-
malla vinkkipuheen vokaalit ja oikealla konsonantit.

Kuva 2. Vinkkipuheen vokaalit ja konsonantit. (LapCi ry. 2015)

Viittomakielessä käytettävät sormiaakkoset viittaavat puhuttujen kielten kirjoitus-
järjestelmien kirjaimiin. Suomalaisessa viittomakielessä ne tuotetaan yhdellä kä-
dellä. Mielestäni on hyvä opetella aakkoset molemmilla käsillä, etenkin jos esi-
merkiksi viitot isommalle ryhmälle. Tällä tavalla kaikki näkevät viittomat. (Salon-
saari ym. 2012, 149.) Seuraavassa kuvassa (kuva 3) on sormiaakkoset.

Kuva 3. Sormiaakkoset. (Kuuloliitto ry. 2015)

4.2 Elekieli ja olemuskieli

Elekieli on osa sanatonta viestintää. Elekieli ilmaisee usein tunteita sekä asenteita ja saattaa olla ristiriidassa verbaalisen eli puhutun kielen kanssa. Elekielen tehtävänä on korvata, vahvistaa tai ohjata sanallisen viestinnän tulkintaa ihmisten välisessä viestinnässä. Kehonkielen sanotaan olevan ihmisen ensimmäinen kieli. Elekieli on usein kulttuurisidonnaista, ja eri eleet ymmärretään eri kulttuureissa eri tavoin. Sen vuoksi kannattaa olla tarkkana elekielen kanssa eri kulttuurien kohdalla. Osa kehon symboleista on perittyjä, koska samat merkkijärjestelmät ilmaisevat samaa asiaa myös eri kulttuureissa. Perusilmeet ovat kaikkialla maailmassa tunnistettavia, kuten esimerkiksi ilo, suru, inho ja pelko. Nyökkääminen taas voi tarkoittaa eri kulttuureissa eri asiaa. (Salonsaari ym. 2012, 150.) Elekieli on jokaisen hyvä opetella, koska se on yksi voimakkaimmista ja tärkeimmistä kommunikoinnin muodoista eikä sen opettelu vaadi paljoa. Yhdysvaltalainen esseisti, filosofi ja runoilija Ralph Waldo Emerson on tiivistänyt elekielen tuoman viestin voimakkuuden seuraavasti: *”se mitä olet, tulee läpi niin voimakkaasti, etten kuule mitä sanot”*.

Olemuskieli on ei-kielellistä vuorovaikutusta. Olemuskieleen kuuluvat esimerkiksi ilmeet ja eleet, ääntelyt, erilaiset äänensävyt, itku ja nauru sekä kehon asennot. Vaikeavammaisilla ihmisillä olemuskieli voi olla ainoa ja tärkein vuorovaikutuksen keino. Olemuskielen tulkitseminen edellyttää herkkyyttä ja taitoa aidosti kuunnella ja tarkkailla. (Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2015; Salonsaari ym. 2012, 151.)

4.3 Graafinen kommunikointi ja apuvälineet

Graafisessa kommunikoinnissa käytetään apuna näkemiseen perustuvia materiaaleja ja välineitä. Näitä välineitä voivat olla kuvat, merkit ja esineet. Graafinen kommunikointi on avusteista eli keinon käyttämisessä tarvitaan jokin apuväline, esimerkiksi tietokone tai puhelaite. Käsitteistö (kuvat, merkit) ovat kommunikointikumppaneiden näkyvissä ja niistä valitaan haluttu viesti, esimerkiksi sormella osoittamalla. Graafisten apuvälineiden etuna onkin se, että kuvat pysyvät tarvittavan ajan paikallaan. Tämä auttaa muistamista, auttaa hahmottamisessa, ohjaa ajattelua ja tukee esillä olevan asian jäsentämistä. Kuvat voivat olla esimerkiksi valokuvia, lehdistä leikattuja kuvia tai vaikka piirrettyjä kuvia. Ohjattavan tulee kyetä yleistämään käsitteitä, esimerkiksi talon kuva tarkoittaa kotia, vaikkei se olekaan omasta talosta otettu kuva. (Salonsaari ym. 2012, 151–154.) Graafisessa kommunikoinnissa voidaan käyttää konkreettisia esineitä, joita ei Suomessa vielä kovin paljoa käytetä. Vaikka niiden käyttö tuntuisikin luonnolliselta. Jos lapselle näytät lusikkaa, hän tietää, että kohta on ruoka-aika. (Trygg 2010, 27–28.)

Piirretyt kuvat ovat joko värillisiä tai mustavalkoisia. Näitä kuvia ja kuvastoja ovat muun muassa piktogrammikuvat, PCS eli Picture Communication Symbols – kuvat, WLS eli Widgit Literacy Symbols – kuvat, Mulberry-kuvat sekä Sclera-piktogrammit. (Salonsaari ym. 2012, 152.) Näistä löytyy esimerkkejä muun muassa Kehitysvammaliiton ylläpitämällä kommunikoinnin ja selkokielen Papunet-sivustolta. Tältä sivustolta löytyy kattava kuvapankki erilaiseen kommunikointiin ja li-

sänä siellä on myös kuvatyökalu, jonka avulla voi koota erilaisia koosteita tarpeensa mukaisesti. Kuvia voidaan käyttää sekä lapsen että aikuisen kommunikaatioon, sekä tuottamisen että ymmärtämisen tukena.

Kirjoittaminen on yksinkertainen keino kommunikoida sellaisen henkilön kanssa, jolle puheen tai kielellisen ilmaisun tuottaminen tai ymmärtäminen on vaikeaa. Tähän riittävät kynä ja paperi. Jos itse kirjoittamisprosessi tuottaa vaikeuksia, on avuksi kehitetty erilaisia apuvälineitä ja keinoja. Näitä apuvälineitä ovat muun muassa kirjaintaulut (aakkostaulut), osoitintikut, tietokonepohjaisen ohjelmat sekä valmiit sana- ja lauselistat. Kirjaintaulusta osoitetaan yksitellen, kirjaimia katseen, käden tai apuvälineen avulla, ja niistä muodostuu sanoja ja lauseita. Avustaja osoittaa merkkiä sanoen merkin ääneen ja puhevammaisen henkilö kuittaa merkin oikeaksi esimerkiksi silmän räpäytyksellä. (Salonsaari ym. 2012, 156.) Kirjaintaulun käytöstä on tullut muutamia dokumentteja, joita olen katsonut. Mieleen painuvin oli dokumentti Marja Korhosesta, joka hoitovirheen takia halvaantui. Hän käyttää kirjaintaulua kommunikointiin, koska hän ei pysty tuottamaan puhetta. Hän on kirjoittanut kirjan, ”Häivähdyksiä – erityinen elämäni”, otsahiirellä. Korhonen toteaa, että entisestä aktiiviurheilijasta tuli oman kehonsa vanki. Korhonen on kuitenkin hyvä esimerkki sisusta mahdollittoman edessä. Hän uskoo elämään, uskoo toivoon kärsimyksen rinnalla ja uskoo rakkauteen ja ystävyYTEEN. Kirja on todellakin kirjoitettu otsahiirellä, kirjain kerrallaan. On hyvä, että tekniikka kehittyy koko ajan ja yhä useammilla on mahdollisuus kommunikoida parhaalla mahdollisella tavalla.

Mielestäni kirjaintaulun käyttäminen vaatii avustajalta hyvää keskittymistä, varsinkin, jos puhevammaisen henkilö pelkän katseen tai silmien liikkeen avulla osoittaa kirjaimia. Kirjaintaulun käyttämiseen pitää avustajan myös harjaantua ja tuntea avustettava hyvin, jotta kommunikointi onnistuu ja se on sujuvaa. Seuraavassa kuvassa (kuva 4) on esimerkki tyypillisestä kirjain/aakkostaulusta.

A	B	C	D	E	F	G	H
I	J	K	L	M	N	O	P
Q	R	S	T	U	V	X	Y
Z	Å	Ä	Ö	.	?	!	
1	2	3	4	5	6	7	8
9	0	2x	sanaväli _	loppu →	käännä ↶	jatka	
KYLLÄ				EI			

Kuva 4. Kirjain/aakkostaulu.

On olemassa myös sanataulu, joka on rajoittuneempi, mutta joillekin henkilöille käyttökelpoinen tapa ilmaista itseään valmiiksi kirjoitettuja kokosanoja käyttäen. Siihen tarvitaan valmiiksi kirjoitettuja sanalistoja, joista asiansa voi osoittaa. Julkaistuja valmiita sanatauluja ei ole olemassa, vaan ne luodaan hyvin yksilöllisesti, puhevammaisen henkilön erityistarpeiden mukaan. Sanataulu on erittäin suppea tapa käyttää kirjoitettua kieltä kommunikointiin, koska kerrallaan voi olla esillä vain rajoitettu määrä valmiita sanoja. (Trygg 2010, 47.) Alla (kuva 5) esimerkki siitä, millainen sanataulu voi olla.

Minä	Kanssa	Ajatella	Tietää	Ostaa
Sinä	Sisällä	Päätää	Tarvita	Itkeä
Me	Te	Unohtaa	Oppia	Yrittää
Itse	Lapsi	Aloittaa	Tulla	Jatkaa
Äiti	Isä	Veli	Sisko	Lainata

Kuva 5. Sanataulu.

Graafisia merkkejä käyttäessä on pidettävä mielessä se kenelle merkit on tarkoitettu. Lasta kiinnostavat kuvat, jotka muistuttavat todellisuutta ja heillä on helppo tunnistaa kohde. Alla (kuva 6) on esimerkki aikuisen ja lapsen kuvatauluista, aikuisen kuvataulu on vasemmalla ja lasten oikealla. Kuvat on koottu Papunetin kuvatyökalun avulla.

<p>kahvi</p> 	<p>kivennäisvesi</p> 	<p>kaakao</p> 	<p>limsa</p>
<p>korkea</p> 	<p>metsä</p> 	<p>keinua</p> 	<p>leikkiä</p>

Kuva 6. Aikuisten ja lasten kuvataulut. (Papunet 2015)

4.4 Bliss-kieli

Yksittäiset sanat, kirjaimet, kuvat ja viittomat ovat symboleita. Kuvat ovat yleensä esittämänsä asian näköisiä eli talo on talon näköinen. Symbolijärjestelmissä, kuten esimerkiksi Bliss-kielessä, ei merkki aina muistuta kohdettaan esimerkiksi ulkoasun mukaisesti. Merkitys ei siis välttämättä symbolin avulla välity, ellei sitä ole erikseen oppinut tietämään. (Salonsaari ym. 2012, 153.)

Bliss-kieli on alun perin luotu kansainväliseksi kirjoitetun kielen muodoksi, jonka matemaatikko Charles Bliss loi 1940-luvulla. Hänen tavoitteenaan oli maailmanrauhan edistäminen. Bliss-kieli uudistuu samalla tavalla kuin kaikki muutkin kielet. Ympäristön muuttuessa tarvitaan uusia merkkejä. Standardoituja Bliss-symboleita on nyt 4500. Muutamista geometrisistä peruskuvioista, kaarista ja pisteistä

muodostuvat kaikki Bliss-symbolit. Bliss-kielestä puhutaan, koska järjestelmässä on erilaisia monimutkaisiakin periaatteita ja kieliopillisia sääntöjä eri merkkien yhdistelyyn ja lauseiden muodostamiseen. Kaikki Bliss-symbolit koostuvat muutamasta peruskuviosta, kuten viivoista, kaarista ja pisteistä. Bliss-kielellä kommunikointi edellyttää hyvää kuvioiden hahmottamisen kykyä, muistia ja kielellisiä taitoja. Viestien kokoaminen symboleista on nopeampaa kuin kirjoittaminen, sillä yksi bliss-symboli ilmaisee kokonaisen käsitteen. (Papunet 2015; Salonsaari ym. 2012, 153–154.)

Bliss-symboleita käyttävät vaikeasti liikunta- ja puhevammaiset. Lisäksi he voivat käyttää Bliss-symboleihin perustuvaa tietokoneavusteista kommunikointia (TAK). Stakes on tehnyt tutkimuksen tietokoneavusteisesta kommunikoinnista, jossa todettiin, että jokainen tutkimukseen osallistunut puhevammaisen lapsi ja nuori oppi käyttämään tätä apuvälinettä hyvin. Käyttö alkoi innostuneesti, mutta tutkimuksen aikana innostus alkoi hiipua. Seurantavuoden lopussa vain yksi tutkimukseen osallistuja käytti TAK-apuvälinettä lähes päivittäin, muutama vain silloin tällöin ja yksi ei lainkaan. Kuitenkin tutkimukseen osallistuneet pitivät TAK-apuvälineitään tärkeinä ja uskoivat niiden auttavan heitä muun muassa koulutöissä ja leikeissä. TAK-apuvälineen käyttöön tarvitaan hyvää motivaatiota sekä käyttäjältä että ammattilaiselta. (Salminen 2001, 7–8; 98–100.) Seuraavassa kuvassa (kuva 7) on koottuna muutama esimerkki tyypillisistä Bliss-symboleista.

Kuva 7. Bliss-symbolit. (BlissOnline 2015)

4.5 Selkokieli

Selkokielellä tarkoitetaan helppotajuista ja yksinkertaistettua kielenkäyttöä, jonka avulla asioita on helpompi ymmärtää ja, jota on mukautettu sisällöltään, sanastoltaan ja rakenteeltaan yleiskieltä luettavammaksi. On olemassa sekä puhuttua että kirjoitettua selkokieltä. Selkokieli on suunnattu ihmisille, joilla on vaikeuksia lukea tai ymmärtää yleiskieltä. (THL 2015.) Jokainen on varmaan joskus katsonut televisiosta tai kuunnellut radiosta selkokiелiset uutiset. Selkokiелisiä esitteitäkin voi löytää, muun muassa Suomen eduskunnan toiminnasta on julkaistu selkokiелinen esite, oikeusministeriö ja selkokeskus ovat julkaisseet yhteistyössä selkokiелisen vaaliesitteen.

Selkokieltä tarvitaan monenlaisista syistä. Monet vammaisryhmät tarvitsevat selkokieltä. Muistisairaat, lukivaikeuksista ja kielellisestä erityisvaikeudesta kärsivät tai suomea opiskelevat maahanmuuttajat voivat tarvita ja hyötyä selkokiелien käytöstä. Kaikki näiden ryhmien ihmiset eivät kuitenkaan hyödy selkokielestä. Tämä johtuu kielellisten taitojen vaihtelevuudesta. (THL 2015.)

Selkokiелiset sivut ja materiaalia löytyy esimerkiksi vernerinet.net – sivustolta. Siellä voi kuunnella kaiken sivuilla olevan materiaalin selkokielellä. Netistä löytyy paljon muitakin sivustoja, joista voi olla hyötyä, muun muassa selkosanomati.fi, tiko-teekki.fi, selkokeskus.fi. Vammaispalveluiden käsikirjasta löytyy puhutun ja kirjoitetun selkokiелien ohjeet. Selkokiелisiä kirjoja on ilmestynyt noin 250 nimikettä, joista osa on kirjoitettu suoraan selkokielelle, osa on muokattu yleiskielisistä kirjoista. Esimerkiksi Aleksis Kiven Seitsemän veljestä ja monia Arto Paasilinnan teoksia on muokattu selkokielelle. Selkokirjat ovat yleensä kirjastoissa omissa hyllyissään. Selkokiелisiä kirjoja voi ostaa tilaamalla niitä esimerkiksi kirjakaupoista. (Salonsaari ym. 2012, 157.) Selkojulkaisun tunnistaa selkologosta, jonka myöntämisestä vastaa Selkokeskus. Lapsille on myös oma selkokirjan logo. Alla (kuva 8) on aikuisten selkojulkaisun logo vasemmalla ja oikealla on lasten selkokirjan logo.

Kuva 8. Selkokiелien logot. (Papunet 2015)

4.6 Konkreettiset esineet ja kohokuvat

Joskus vaikeavammaisen henkilön on vaikea muodostaa kuvaa maailmasta graafisten symbolien, viittomien ja sanojen avulla. Tällöin voidaan käyttää kommunikaatiossa konkreettisia esineitä, esimerkiksi todellisia esineitä: *oma hammasharja => mennään hampaiden pesulle*, esineen pienoismalleja: *leikkiauto => invataksi*, miellelyhtymiä aiheuttavia esineitä: *muistitikku => halu käyttää tietokonetta*. Lähi-ihmisen on pidettävä huoli siitä, että huoneessa on tärkeitä sekä mielenkiintoisia esineitä, joita voi katsella tai niistä voi keskustella. Kehittyneemmällä kielellisellä tasolla voidaan menetelmää käyttää niin, että käytössä on tarkkaan harkittu esinesarja. (Salonsaari ym. 2012, 155; Trygg 2010, 64–65.)

Näkövammaisen opetuksessa ja kommunikoinnissa käytetään usein kohokuvia. Kohokuvat ovat mahdollisimman samanlaisia kuin alkuperäiset kuvat. Niistä karstitaan kuitenkin turhaa tietoa sisältäviä pieniä yksityiskohtia, jotta kohokuvista saadaan mahdollisimman selkeitä. Kohokuvat ovat yleensä valmistettu kovamuodille, mutta materiaalina voidaan käyttää myös esimerkiksi pahvia, kangasta, naruja tai helmiä. Eri materiaaleista koostettuja kirjoja, joita voi tunnustella käsin, löytyy näkövammaisille sekä muille vammaisryhmille. Näitä kirjoja tehdään yksittäiskappaleita vaativana käsityönä. Tämän kaltaisia kirjoja voi hankkia esimerkiksi näkövammaisten kirjastosta Celiasta. (Salonsaari ym. 2012, 155.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Tutkimuksen toteuttamismenetelmäksi valitsin teemahaastattelun, lomakekyselyn muodossa. Tämän tyyppisessä kyselytutkimuksessa valitaan jotakin perusjoukkoa edustava otos tai näyte, jolta hankitaan tietoja kyselemällä (Rantakangas 2009, 60). Lomakekyselyn aikataulun voi määritellä melko tarkasti. Lomakekysely ei välttämättä anna mahdollisuutta vastaajan ajatteluun, kielen tai tunteiden ilmaisulle, jos kysymykset ovat pelkästään monivalintakysymyksiä. Tämän vuoksi kyselyssä käytin pääosin avoimia kysymyksiä, jotta vastaajilla olisi mahdollisuus tarkentaa vastauksiaan. Avoimien kysymysten etu on siinä, että ne sallivat vastaajan ilmaista itseään. Niiden avulla on mahdollista tunnistaa esimerkiksi motivaatioon liittyviä seikkoja ja vastaajan viitekehyksiä. (Rantakangas 2009, 59–60.)

5.1 Aikaisemmat tutkimukset

Etsin tietoa siitä, onko käsittelemästäni aiheesta tehty jo tutkimuksia ja kuinka paljon. Puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä ja niiden käytön osaamista on tutkittu Suomessa jonkin verran ja niissä oli osittain tutkittu samoja asioita kuin omassa opinnäytetyössäni, tosin ne oli toteutettu pääosin päiväkotija koulumaailmassa. Täysin tämän tutkimuksen kaltaista selvitystä en löytänyt, koska aiheeni on melko rajattu. Tutkimus on kohdennettu tiettyyn ammattiryhmään ja aika suppealle alueelle. Erilaisten kommunikaatiovälineiden käyttö ja niiden soveltuvuus arkeen on hyvin henkilökohtaista, eikä näin ollen tutkimuksesta saatuja tuloksia voida yleistää. Kirjallisuutta tukiviittomista ja muista kommunikaatiovälineistä löytyy.

Vastaan tuli muun muassa Maria Rahkosen (2011) opinnäytetyö, jossa tutkittiin eri ammattikorkeakouluista valmistuneiden sosionomien kokemuksia koulutuksen riittävydestä työskennellä eri sosiaalialan sektoreilla ja näkemyksiä paikaan sosiaalialan työkentällä. Teija Markkasen (2012) opinnäytetyössä oli tutkittu kyselylomakkeen pohjalta työntekijöiden tarvetta viittomakielen lisä- ja täydennuskoulutuksille ja mitä koulutuksia he olivat jo hankkineet. Tämä tutkimus oli suunnattu Helsingin kaupungin viittomakieleen painottuneen päiväkodin työntekijöille. Tytti Poukan ja Emilia Lehtivuoren (2012) opinnäytetyössä oli käsitelty

tukiviittomien ja kuvien käyttöä erityistä tukea tarvitsevien lasten liikunnanohjauksessa. Sosionomin osaamista työssä on tutkittu melko paljon. Esimerkiksi Taina Ahonen ja Hannakaisa Hänninen (2013) ovat tutkineet sosionomin osaamista aikuissosiaalityössä, Anu Virhiä (2010) oli puolestaan tutkinut toiminnallisia työtapoja sosionomin ammatillisina välineinä ja Elina Autio ja Mervi Nieminen (2010) olivat selvittäneet näkemyksiä ja kokemuksia sosionomin koulutuksesta ja työstä. Törmäsin myös Katariina Moilasen ja Marjo Jakolan (2012) opinnäytetyöhön. He olivat selvittäneet, miten Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun Ylivieskan yksiköstä valmistuneet olivat sijoittuneet työelämään ja miten he arvioivat omaa koulutustaan. Lisäksi he olivat selvittäneet millaisia näkemyksiä vastaajilla oli sosionomin työn tulevaisuudesta.

5.2 Tutkimuskysymykset

Tutkimustehtäväni tarkoituksena oli selvittää,

- kohtaavatko sosionomin osaaminen ja työelämän tarpeet.

Lisäksi tutkimustehtävässä selvitetään lisäkysymyksillä

- kuinka paljon sosionomit tarvitsevat työssään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä ja
- lisääkö puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiovälineet -kurssi sosionomien ammattitaitoa.

5.3 Kvalitatiivinen tutkimus menetelmänä

Hirsjärvi ym. (2007) kuvaa kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen sisältävän erilaisia traditioita, lähestymistapoja ja aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä. Lisäksi Hirsjärven ym. (2007) mukaan laadullinen tutkimus ei ole minkään tietyn tieteenalan tutkimusote tai vain yhdenlainen tapa tutkia. Laadullinen tutkimus on elämämaailman tutkimista. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 156–157.) Tötnön mukaan kaikki tutkimus on vain pinnan raapimista, koska tutkimuksella ei

koskaan voida saavuttaa ilmiötä kokonaisuudessaan ja kaikessa syvällisyydessään. Kuitenkin perusteellisella tutkimuksella tutkimuksia toistamalla sekä tutkittavaa ilmiötä useista näkökulmista lähestymällä voidaan tavoittaa monipuolista tietoa ja lisätä ymmärrystä niin ilmiöön liittyvistä syy-seuraussuhteista kuin ilmiön luonteestakin. (Töttö 2004, 21–24, 265–269.)

Induktio eli aineistolähteisyys rinnastetaan usein laadulliseen tutkimukseen ja deduktio eli teorialähtöisyys määrälliseen tutkimukseen. Saaranen-Kauppinen ym. (2009) lisää, ettei laadullinen tutkimus kuitenkaan ole puhtaasti aineistolähtöistä. Laadullista ja määrällistä tutkimusotetta ei tulisi nähdä kilpailevina ja toisensa poissulkevinä, molempia muotoja tarvitaan samassakin tutkimuksessa. Tutkimus ei siis voi olla täysin yksisuuntaista eli pelkästään joko teoriasta tai aineistosta lähtevää. Eikä sen tarvitse olla mustavalkoista. Laadulliseen tutkimukseen on hyvä ottaa mukaan määrällisiä elementtejä enemmän tai vähemmän näkyvästi. Myös määrällinen tutkimus voi sisältää laadullisuutta. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 5-6.)

Aineistotriangulaatiosta puhuttaessa tarkoitetaan sitä, että yhdessä tutkimuksessa käytetään useita eri aineistoja, esimerkiksi tilastoja, arkistoaineistoja ja haastatteluita, tai eri tiedon kohteita, esimerkiksi omaisia ja potilaita. Menetelmätriangulaatiossa tutkimusaineiston hankinnassa käytetään useita tiedonhankintamenetelmiä, esimerkiksi haastatteluita. (Eskola & Suoranta 1998, 69–70.)

Tutkijalta vaaditaan paitsi ammattitaitoa myös eettisiä periaatteita, sääntöjä, normeja, arvoja ja hyveitä. Tutkijan on viimeistään arvioidessaan tutkimuksen luotettavuutta kirjoitettava näkyviin tekemisiään tai tekemättä jättämisensä (Pietarinen & Launis 2002, 58–65.)

Olen pyrkinyt toimimaan eettisesti tehdessäni opinnäytetyötäni ja pitämään mieleni avoimena alusta loppuun asti sekä noudattamaan vaitiolovelvollisuutta. Tein nimettömät kyselyt, jotta henkilötiedot yms. pysyivät salassa. Noudatin mahdollisimman rehellistä tulosten käsittelyä, huolehdin yleisestä huolellisuudesta ja tarkkuudesta (tutkimus, tallentaminen, esittäminen ja arviointi). Olen pyrkinyt avoimuuteen julkaisemisessa sekä olen ottanut huomioon muiden tutkijoiden työt ja saavutukset asianmukaisesti eli olen käyttänyt lähdeviitteitä, joilla kunnioitan toisen henkilön tekijänoikeutta ja toimin näin eettisesti oikein. Omat asenteet ja us-

komukset olen pyrkinyt tiedostamaan ja yrittänyt toimia niin, etteivät ne ole vaikuttaneet opinnäytetyöhöni liiaksi. Olen pyrkinyt tekemään mahdollisimman perusteellisen suunnittelun tutkimuksen onnistumiseksi ja toteuttamiseksi.

6 OPINNÄYTETYÖPROSESSI

Tekemäni opinnäytetyö on kyselylomaketutkimus työssä oleville sosionomin tutkinnon suorittaneille henkilöille. Opinnäytetyön aineisto on kerätty kyselylomakkeella, missä oli vaihtoehtokysymyksiä ja avoimia kysymyksiä. Otannaksi rajautui 90 henkilöä, koska sain eri sektoreiden esimiehiltä tiedon heillä työskentelevien sosionomien lukumäärästä, joista koostui tämä lukumäärä. Kyselylomakkeet (liite 3.) valmistuivat lopulliseen muotoonsa marraskuun alussa ja marraskuun puolessa välissä postitin kyselylomakkeet. Aineiston analysoinnin tein joulukuun alussa. Vastauslomakkeita minulle palautettiin takaisin 52 kappaletta. Vastausprosentti opinnäytetyössäni oli 57,78 %.

6.1 Aineiston keruu

Pohdin aluksi, rajaisinko tutkimukseni Kemin alueelle. Päädyin rajaamaan kyselyni Meri-Lapin alueelle, jotta saisin paremman käsityksen asiasta. Mietin kyselyjen toteutustapaa. Tekisinkö henkilökohtaiset haastattelut sosionomeille eri työpaikoilla vai lähettäisinkö heille, joko sähköisesti tai kirjallisesti, kyselylomakkeet. Pohdin myös, että saisinko paremmin vastauksia, jos tekisin sen henkilökohtaisena haastatteluna. Päädyin kyselylomakkeisiin, koska kyselylomakkeeseen on ehkä helpompi vastata rauhassa eikä vastaaja ole sidoksissa aikaan tai paikkaan. Eikä myöskään haastattelija ole vaikuttamassa millään tavalla tilanteeseen. Kyselylomakkeeseen päädyin myös sen vuoksi, että niiden avulla minulla olisi mahdollista tavoittaa enemmän vastaajia kuin henkilökohtaisilla haastatteluilla. Kyselylomakkeen teko ei osoittautunut kovin helpoksi, koska oli mietittävä kysymysten muotoa tarkkaan, jotta vastaajat ymmärtäisivät kysymykset oikein. Oli myös mietittävä sitä, onko kysymysten avulla mahdollista saada tietoa, jota olin hake-massa. Kyselylomakkeen viimeistelyvaiheessa testasin kyselyn ja muotoilin sen viimeistelyyn muotoonsa.

Ennen kyselyiden toimittamista mietin, minkä sektoreiden työntekijöitä kannattaisi lähestyä ja onko tutkimustulosten kannalta väliä, mistä ammattikorkeakoulusta sosionomi on valmistunut. Ajattelin myös aluksi ottaa mukaan viimeisen vuoden sosionomiopiskelijoita, mutta huomasin asiaa pohdittuani, ettei heillä ole

riittävää työhön perustuvaa tietoa, joten jätin heidät tutkimuksen ulkopuolelle. Samoin suljin pois vammaispuolen, koska siellä työntekijät käyttävät päivittäin erilaisia kommunikaatiovälineitä. Tutkimukseni tarkoitus oli tutkia niitä sosionomeja, jotka eivät välttämättä työssään tarvitse kommunikaatiovälineitä. Lähestyin eri sektoreiden esimiehiä, joilta sain tiedon työssä olevien sosionomien määrästä ja näin minulla oli helppo toimittaa oikea määrä kyselyitä kullekin taholle.

Toimitin kyselylomakkeet henkilökohtaisesti lähimpiin kuntiin työpaikkojen esimiehille, jotka toimittivat lomakkeet eteenpäin sosionomeille. Kauempiin kuntiin postitin kyselyt. Saatekirjeessä esittelin itseni ja työni tarkoituksen. Kerroin mistä valmis työni on mahdollista löytää. Arvioin, että saan vastauksia takaisin tutkimuskysymyksiäni kannalta tarvittavan määrän. Osan kyselyistä noudin henkilökohtaisesti ennalta sovitusta paikasta ja kauimmaisiin kuntiin olin laittanut kyselyiden mukaan vastauskuoret postimerkillä varustettuina, jotka vastaajat postittivat minulle.

Kyselyitä lähetin yhteensä 90 kappaletta Meri-Lapin alueelle (Kemi, Keminmaa, Tornio, Tervola, Ylitornio). Kyselyt kohdistin sosiaalitoimistoissa, nuorisokodeissa, perhetyössä, varhaiskasvatuksessa, lastensuojelussa, vanhuspalveluissa, pakolaistyössä, sosiaalisessa luototuksessa ja sovittelutoimistossa työskenteleville sosionomeille. Jännitin aluksi yhteydenottoja ja miten kyselypyyntöihini suhtauduttaisiin, mutta pääosin tutkimukseeni suhtauduttiin positiivisesti ja asiallisesti.

Kyselyssäni käytin paljon avoimia kysymyksiä. Avoimet kysymykset ovat etupäässä käytettyjä kvalitatiivisessa tutkimuksessa. Ne ovat opinnäytetyössäni tarkoituksenmukaisia, koska en tiennyt tarkalleen vastausvaihtoehtoja etukäteen. (Heikkilä 2008, 49.) Vaikka avoimiin kysymyksiin jätetään ehkä helpommin vastaamatta, en halunnut antaa vastaajille valmiita vaihtoehtoja. Jos tutkitaan sitä, miten ihmiset jäsentävät ja kokevat eri asioita, aineiston on koostuttava ihmisten omasta tekstistä eikä valmiista vastausvaihtoehdoista. Avoimien kysymysten avulla sain vastaajien omia mielipiteitä koulutuksen riittävyteen, lisäkoulutuksen tarpeeseen sekä koulutuksen laajuuteen liittyen. (Hirsjärvi ym. 2007, 196.)

Kyselylomakkeiden lisäksi suoritin ei-osallistavaa eli suoraa havainnointia työpaikallani sekä harjoittelupaikallani kommunikaatiovälineiden käytöstä ja sen osaisesta. Saaranen-Kauppinen ym. (2009) mukaan ei-osallistavaa havainnointia

käytetään silloin, kun halutaan tarkkailla tilanteita siten, etteivät ne, joita havainnoidaan ole siitä tietoisia. Tällainen havainnointi suoritetaan aitojen tapahtumien parissa tai se voi olla myös järjestetty laboratorio-olosuhteisiin. Havainnoiteja on olemassa avoin suora havainnointi sekä piilohavainnointi. Avoimessa suorassa havainnoinnissa havainnoitavat tietävät tutkijan läsnäolosta. Itse suoritin piilohavainnointia eli havainnoitavat eivät olleet tietoisia, että havainnoin heitä. Havainnointia suoritin kuuden kuukauden aikana noin 30 päivän ajan. Tarve käyttää kommunikaatiovälineitä ei ollut joka päiväistä eikä minulla ollut resursseja havainnointiin joka päivä. Tein havainnoinnista muistiinpanoja, jotka kokosin yhteen ja kävin läpi kyselytutkimuksen kanssa yhtä aikaa. (Saaranen-Kauppinen ym. 2009, 61.)

Kuinka paljon tutkimusaineistoa pitäisi olla? Saaranen-Kauppinen ym. (2009) toteaa, että kysymys on yksinkertainen, mutta vastaus on jo monimutkaisempi. Ei ole olemassa sääntöä, jonka perusteella voisi määritellä vaikkapa tarvittavien haastateltavien määrän. Aineiston koon rajaamista voi miettiä sen mukaan mil-laista ja kuinka suurta työtä on tekemässä, esimerkiksi onko kyseessä opinnäy-tetyö vai suurempi tutkimushanke. On myös huomioitava aineiston hankintaan käytettävä aika ja energia, jottei se olisi kohtuuton. Lisäksi pitää ottaa huomioon aineiston purkamisen viemä aika. Aineiston hankinnassa puhutaan myös kyllään-tymisestä eli saturaatiosta. Aineiston keräämisen voi lopettaa silloin kun vastauk-sia on kertynyt aiheen kannalta tarvittava määrä. (Saaranen-Kauppinen ym. 2009, 48–49). Kyselyvastauksia sain takaisin enemmän kuin osasin odottaa. Saamani aineisto oli riittävä ja olin tyytyväinen vastausprosenttiin sekä vastaus-ten monipuolisuuteen.

6.2 Aineiston analysointi

Mitä ja miten pitää analysoida? Mistä tiedän analysoivani oikein? Mitä vaiheita analyysissä pitää olla? Nämä kysymykset olivat minulla mielessä aloittaessani analysointia. Analysointi on niin hieno sana, mutta perehtyessäni siihen totesin, etteihän se ole sen kummempaa kuin minkä tahansa tehtävän tekeminen. Luen

huolellisesti aineiston, järjestelen, jäsentelen ja pohdiskelen. (Saaranen-Kauppi-
nen & Puusniekka 2009, 73.)

Aloitin aineiston käsittelyn käymällä vastaukset läpi huolellisesti kysymys kysy-
mykseltä. Kuusi vastaajista oli jättänyt vastaamatta yhteen tai useampaan avoi-
meen kysymykseen. Eniten oli jätetty vastaamatta kohtaan, jossa kysyttiin kuinka
laajaan koulutukseen vastaaja olisi valmis osallistumaan. Huomasin, että tähän
oli ollut muutamilla vaikeuksia vastata. Olisin tämän kysymyksen voinut muotoilla
toisella tavalla, esimerkiksi laittamalla eri vaihtoehtoja. Suurin osa oli siihen kui-
tenkin vastannut.

Päätin ottaa mukaan kaikki saamani vastaukset, sillä mielestäni kysymykset oli
ymmärretty oikein. Jokainen vastaus oli mielestäni arvokas. Vajavaisesti täyte-
tyillä lomakkeilla en kokenut olevan tulosten kannalta merkitystä. Määrällistä tul-
kintaa käytin kolmen ensimmäisen kysymyksen kohdalla, joissa kysyttiin vastaa-
jan ikää, työssäolo vuosia sosionomiksi valmistumisen jälkeen sekä onko vas-
taaja joutunut käyttämään työssään puhetta tukevia ja korvaavia kommunika-
tiovälineitä. Muiden kysymysten kohdalla pystyin vastauksista kokoamaan tietoa
osaamisesta ja tarpeellisuudesta kommunikaatiivälineiden käyttöön sosionomin
työssä.

Aineistoa analysoin aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä, joka on laadullisen tut-
kimuksen perusanalyysimenetelmä. Metsämuurosen (2006) mukaan aineiston
sisällöllistä analyysiä voidaan helpottaa tekemällä miellekartta. Tällaisen visuaa-
lisuuden kartan avulla voidaan hahmottaa kokonaisuus ja kaikki sen osat yhtä
aikaa. (Metsämuuronen 2006, 124–125.) Itse en tähän miellekartan tekemiseen
kuitenkaan ryhtynyt. Lähdin aineistolähtöisesti liikkeelle sosionomien tiedoista.
Tulosten raportoinnissa pyrin siihen, että sosionomien vastauksista esiin tulleet
asiat löytäisivät yhteyksiä myös teorian tietoon. Vaikka laadullinen aineiston analy-
sointi antaakin vapautta luoda oman tiensä, ei se niin helppoa kuitenkaan ollut
vaikka Saaranen-Kauppi- ym. (2009) näin antoikin ymmärtää. (Saaranen-
Kauppi- & Puusniekka 2009, 74.)

Aluksi pelkistin vastauksia niin, että karsin epäolennaiset asiat vastauksista pois.
Etsin vastauksia tutkimuskysymyksiä hyväksi käyttäen. Kyselylomakkeen ra-
kenne oli tiivis, joten sosionomien vastaukset olivat pysyneet hyvin kysytyissä

asioissa. Kysymykset jo itsessään toimivat valmiina teemoina ja vastauksina tutkimuskysymyksiini. Ryhmittelin aineiston sen mukaan, millaisia vastauksia sosionomit olivat kuhunkin kysymykseen antaneet. Laskin vastauksista kuinka monta vastaajaa oli vastannut kysymykseen saman teeman mukaisesti, koska siitä sain lisätietoa. Yhdistelemällä käsitteitä, joita vastauksissa ilmeni, sain vastaukset tutkimuskysymyksiini.

Haastavaa oli saattaa analyysi loppuun asti niin, että tiivistetyt johtopäätökset löytyisivät aineistosta. Aineiston tulosten esittelyn ja raportoinnin jälkeen luin aineistoa uudelleen useamman kerran, jotta varmasti löytäisin keskeisimmät asiat tutkimuskysymyksiini liittyen. Tutkimus ei suinkaan ole valmis vielä siinä vaiheessa, kun tulokset on analysoitu, vaan ne pitää vielä tulkita ja selittää lukijalle. Haastavaa oli, miten saisin tulokseni esitettyä selkeästi. Tulosten johtopäätösten ja tulkinnan suhteen minulla oli ideoita ja ajatuksia, mutta niiden saaminen sanoiksi olikin ihan eri asia.

6.3 Eettisyys

Tutkimusjoukko koostui Meri-Lapin alueen eri sosiaalihuollon palveluissa työskentelevistä sosionomeista. Ensin hankin tutkimusluvut eri sektoreiden esimiehiltä ja perusturvajohtajilta. Säilytin henkilöiden anonymiteetin kyselyissä. Näin vahvistin opinnäytetyöni luotettavuutta. Saatekirjeessä kerroin esimiehille ja sosionomeille mitä olen tekemässä ja mitä varten teen kyselyä. Mainitsin saatekirjeessä, että kyselyyn vastaaminen on vapaaehtoista ja kyselyyn vastaamisesta on oikeus kieltäytyä.

Jotta kyselyyn vastaajia ei voisi tunnistaa vastausten perusteella, keräsin vastaukset suljetuissa kirjekuorissa eikä näin ollen esimiehekään tienneet ketkä työntekijöistä olivat vastanneet kyselyyn. Analyysissa ei ilmene vastaajien työpaikkoja, asuinkuntia tai muutenkaan mistä vastaaja voitaisiin tunnistaa. En itsekään tiedä kenelle kyselyt ovat ohjautuneet ja ketkä ovat kyselyihin vastanneet. Olen kertonut opinnäytetyössäni tekemistäni valinnoista ja ratkaisuista, jotka olen pyrkinyt perustelemaan. Aiheen valintaan ei liittynyt eettistä ongelmaa. Aihe on mielestäni tärkeä sosionomin ammatin sekä osaamisen näkökulmasta ja siihen

liittyy aina myös kehittämisen mahdollisuus. Keskityin etsimään sosionomi-koulutuksen ja työelämän kehittämiseen liittyviä haasteita, en puutteita. Pyrin myös jättämään omat ennakko-olettamukset pois.

Räikkä toteaa, että eettiset säännöt ovat tavallisesti käskymuotoon kirjattuja, esimerkiksi ammattiliittojen laatimia toimintaohjeita liiton jäsenille. Eettisillä säännöillä ei kuitenkaan ole normaalisti lainvoimaa, ne eivät siis ole lakeja. Säännöt on tarkoitettu eettisistä syistä noudatettaviksi. On kuitenkin erittäin tärkeää muistaa, että sitä, mikä on eettisesti oikein ja väärin, ei voi määrätä yksikään ammattiliitto eikä mikään muukaan auktoriteetti. Valmiita ja kiistatta oikeita vastauksia ammattieettisiin pulmatilanteisiin säännöistä ei voida edes periaatteessa löytää. (Räikkä 2002, 85–87.)

Tutkimuksen aikana tehtävät, toisinaan sivuseikoilta vaikuttavat ratkaisut ovat merkityksellisiä tutkimuksen eettisyyden näkökulmasta katsottuna. Eettiset tieteen kysymykset viittaavat näihin lukemattomiin valintoihin, joita tutkija joutuu tekemään. On kysyttävä muun muassa sitä, mitä tulisi erityisesti huomioida, kun tutkimuksen kohteena on ihminen? Tai onko oikein tutkia mitä aihetta tahansa? (Pietarinen ym. 2002, 46).

Erityisesti ihmisiin kohdistuvan tutkimuksen tekeminen edellyttää tutkijalta hyvän tutkimuskäytännön noudattamista, jolloin ensisijaista on tutkittavan ihmisarvon ja itsemääräämisoikeiden kunnioittaminen (Pelkonen & Louhiala 2002, 130–131.) Jos kyseessä on vapaamuotoisempi tiedonhankintatapa, on myös tutkijan ja tutkittavan suhde epämuodollisempi. Tällöin tutkijalle itselleen jää suurempi moraalinen vastuu tutkimuksen eettisten kysymysten käytännön ratkaisemisessa (Mäkelä 1987, 195). Eettiset ongelmat muuttuvat yhteiskunnan muuttuessa ja teknisen kehityksen edetessä. Vaikka tutkijalla on tutkimusprosessia koskevia valintoja tehdessään paljon mahdollisuuksia, on vapauden käänköpuolena aina myös vastuu. Tutkijan on pyrittävä katsomaan tutkimuskohdetta ja – ilmiötä ulkoapäin eli pyrittävä ottamaan puolueettoman sivustakatsojan rooli. Täydellinen objektiivisuus ei kuitenkaan ole mahdollista, on mahdotonta irrottautua itsestään ja sulkea täysin pois omaa ajatteluaan. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2009, 21.)

6.4 Validiteetti ja reliabiliteetti

Opinnäytetyössäni en pyrkinyt tilastolliseen yleistettävyyteen, vaan pyrin kuvaamaan omassa tutkimuksessani kohderyhmien todellisuutta ja tietoisuutta. Validiteetin ja reliabiliteetin avulla mitataan tutkimuksen luotettavuutta. Käsitteet reliabiliteetti ja validiteetti sopivat paremmin käytettäväksi määrällisen tutkimuksen arvioimisessa. Samojen käsitteiden avulla voi kuitenkin arvioida myös laadullisen tutkimuksen luotettavuutta. (Vilka 2007, 150.)

Validiteetti kuvaa tutkimuksen pätevyyttä ja reliabiliteetti pysyvyyttä. Validiteetilla eli pätevyydellä tarkoitetaan tutkimuksen kykyä mitata juuri sitä asiaa, mitä oli tutkimuksessa tarkoitus selvittää. Toisin sanoen sillä tarkoitetaan, miten hyvin tutkija on kyennyt siirtämään tutkimuksessa käytetyn teorian ajatuskokonaisuudet ja käsitteet kyselylomakkeeseen. Validiteetin avulla siis arvioidaan, kuinka hyvin tutkimus mittaa mitattavaa asiaa, eli saadaanko tutkimuksen tuloksena vastauksia alkuperäisiin tutkimuskysymyksiin. (Vilka 2007, 150.) Virheitä tutkimuksessa voi ilmetä muun muassa siinä, että nähdään suhteita tai periaatteita virheellisesti eli niitä ei nähdä tai esitetään väärä kysymyksiä. Tutkimustyössä käytetty menetelmä ei itsessään johda tietoon, vaan menetelmä on valittava sen mukaan, millaista tietoa halutaan. Validiteetin totaalinen puuttuminen tekee tutkimuksesta arvottoman. Puutteellinen validiteetti merkitsee sitä, että empiiriset havainnot ja koko tutkimus itsessään kohdistuu enemmän tai vähemmän sivuun siitä, mikä oli tarkoituksena. (Saaranen-Kauppinen ym. 2009, 25.)

Opinnäytetyöni pätevyyttä eli validiteettia kuvaa se, että sain selville sen, mitä minulla oli tarkoituskin selvittää. Kyselylomakkeen kysymykset kattoivat tutkimusongelman. Luotettavuutta eli reliabiliteettia korostaa se, että tulkitsin vastaukset oikein. (Vilka 2007, 152–153.) Opinnäytetyöni lähdemateriaalia kokosin monipuolisesti teoksista ja internet-lähteistä. Suorat lainaukset sosionomien vastauksista yhdistettynä teoriaan ja tulkintaan lisäsivät työni luotettavuutta ja avoimuutta.

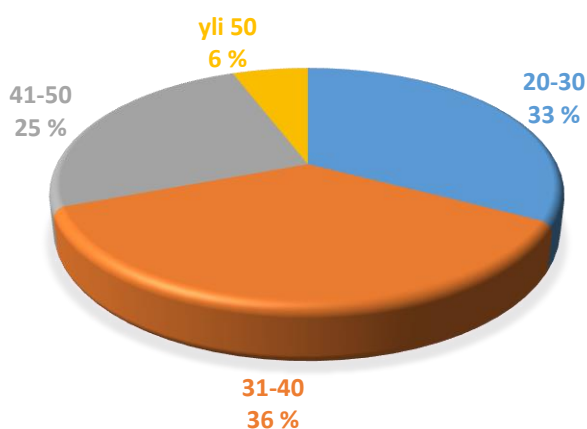
7 OPINNÄYTETYÖN TULOKSET

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää kohtaavatko sosionomin osaaminen ja työelämän tarpeet. Minua kiinnosti kuinka paljon sosionomit tarvitsevat työssään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä, lisäävätkö puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiovälineet -koulutus sosionomien ammattitaitoa ja kuinka paljon sosionomit käyttävät työssään eri kommunikaatiovälineitä.

Kun erilaisia kommunikaatiovälineitä tehdään tutuksi jo opiskelujen aikana, uskon, että kynnys niiden käyttämiseen tulevaisuuden työelämässä on matalampi. Asiakastyön perustahan on ihmisarvo ja yhteistyö, jossa asiakas nähdään osallistuvana ja aktiivisena vaikuttajana, eikä vain passiivisena osallistujana. Jotta asiakas voisi osallistua aktiivisesti asioidensa hoitoon, on sosionomin hyvä osata käyttää asiakkaan kanssa erilaisia kommunikaatiovälineitä, mikäli siihen on tarvetta.

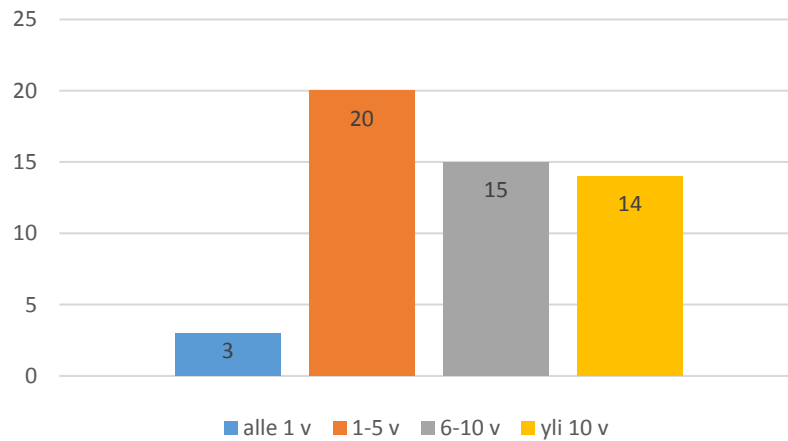
7.1 Vastaajien taustat

Vastaajien ikähaarukka oli 20-vuotiaasta yli 50 vuotiaaseen. Eniten vastauksia tuli ikähaarukasta 31–40 -vuotiaat ja vähiten yli 50-vuotiaiden ikähaarukasta. Tämä on havaittavissa alla olevasta kaaviosta (kaavio 1).

Kaavio 1. Vastaajien ikäjakauma.

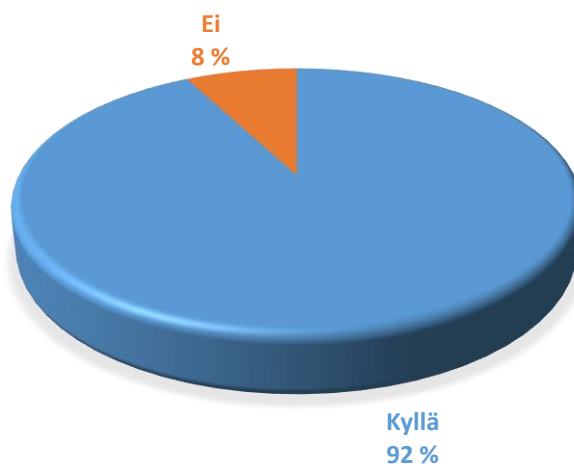
Eniten vastauksia tuli heiltä, jotka olivat työskennelleet sosionomiksi valmistumisensa jälkeen sosiaaialalla 1-5 vuotta ja vähiten alle 1 vuotta työskenneiltä, kuten alla olevasta kaaviosta (kaavio 2) voi nähdä.

Kaavio 2. Vastaajien työssäolovuodet valmistumisen jälkeen.

7.2 Kokemuksia kommunikaatiovälineiden osaamisen ja käytön tarpeesta

Vastauksissa näkyi selvästi puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käytön osaamisen tarve, koska 92 % vastaajista oli joutunut käyttämään ja tarvitsi työssään erilaisia välineitä kommunikoinnissa (kaavio 3).

Kaavio 3. Erilaisten kommunikaatiovälineiden käyttö.

Alkeiden käytön osaamisen tarve oli havaittavissa vastauksissa. Tukiviittomien alkeita oli käyty ja ne pysyivät mielessä, koska niitä joutui käyttämään päivittäin. Ne, jotka eivät tarvitse työssään kommunikaatiovälineitä, eivät myöskään kaivanneet niitä opintoihinsa eivätkä muutakaan siihen liittyvää koulutusta. Joidenkin vastaajien mielestä työ opettaa, mutta apua olisi, jos osaisi alkeita ja tietäisi mitä kommunikaatiovälineitä voisi käyttää. Sosionomit toivat vastauksissaan monipuolisesti esille ajatuksiaan puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden osaamisesta. Vastauksissa huomasin kuvien monipuolisen käytön, jopa silloinkin vaikkei siihen olisi tarvetta. Niiden koettiin selkeyttävän esimerkiksi päiväkodeissa päivärytmiä ja ne koettiin helppokäyttöisiksi. Sosionomit kokivat työssään tärkeiksi erilaisten kommunikaatiovälineiden käytön osaamisen ja niiden mukanaan tuoman ammatillisen kasvun.

Yllättävän moni vastaajista oli käynyt lyhyitä koulutuksia kommunikaatiovälineistä omaehtoisesti. Koulutukset olivat olleet lähinnä tukiviittomien alkeita ja kertausta. Kaksi vastaajista kertoi käyneensä tukiviittomakoulutuksen vaikka he eivät työssään sitä tarvitseetkaan. Toinen perusteli vastauksessaan, että halusi oppia tukiviittomien alkeita tuttava perheensä lapsen vuoksi. Näin he voisivat kommunikoida ilman vanhempien läsnäoloa ja lapsenvahtina ollessaan ei tule ongelmia kommunikoinnin suhteen.

Täydentävänä kysymyksenä kysyin, missä tilanteissa ja kuinka paljon vastaaja oli joutunut käyttämään puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä. Vaihtoehtoina olivat päivittäin, viikoittain ja harvemmin. Alla olevasta kaaviosta (kaavio 4) näkyy vastaajien jakauma.

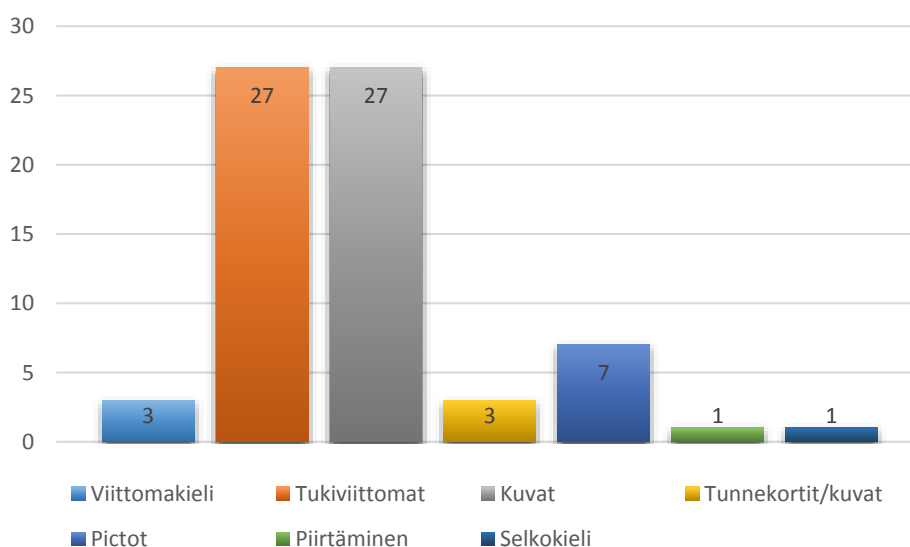
Kaavio 4. Eri kommunikaatiovälineiden käytön tarve.

Vastaajat olivat kommentoineet tarvettaan erilaisille kommunikaatiovälineille seuraavasti:

”Työskennellessäni ilman yhteistä kieltä koen tarvitsevani, tulkin lisäksi, puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käyttöä ja osaamista.”

”Koen tarvitsevani kommunikaatiovälineitä, etenkin kuvien käyttöä, koska maahanmuuttajien määrä on lisääntynyt ja heidän kanssaan ei ole täydellisesti samaa kieltä ja pienempien asioiden kanssa ei ole käytettävissä aina tulkkia.”

Vastauksissa tuli esille paljon erilaisia kommunikaatiovälineitä, joita vastaajat olivat käyttäneet (kaavio 5). Ylivoimaisesti eniten käytettiin tukiviittomia ja kuvia. Nämä ovatkin ehkä tunnetuimmat välineet. Tunnekortteja ja -kuvia käytettiin jonkin verran ja vastauksista päätellen eniten down-oireryhmää sairastavien ja maahanmuuttajien kanssa. Kuten alla olevasta kaaviosta (kaavio 5) voidaan nähdä, oli kolme vastaajista käyttänyt viittomakieltä. Miettimään jäin sitä, että olivatko he käyttäneet oikeaa viittomakieltä vai tarkoittivatko he tukiviittomia sekä oliko näiden kahden ero ymmärretty. Olen kuullut puhuttavan viittomakielestä vaikka todellisuudessa tarkoitetaan tukiviittomia. Merkitsin viittomakieleen ja tukiviittomiin viittaavat vastaukset omiksi pylväiksi.

Kaavio 5. Millaisia kommunikaatiovälineitä vastaajat ovat käyttäneet.

7.3 Jatkokouluttautumisen tarve

Tukiviittomien/viittomien sekä kommunikaatiovälineiden käytön perusosaamiseen kaivattiin lisää koulutusta, mutta pitempää jatkokouluttautumista ei nähty välttämättömänä eikä oltu valmiita suorittamaan. Toisaalta omaan työhön syvennävät kurssit koettiin tärkeinä. Vastauksista kävi ilmi, että lisäkoulutusta voi suorittaa myös omaehtoisesti ja oman tarpeen sekä mielenkiinnon mukaan. Vastaa- jien mielestä opintojen aikana suoritetun kommunikaatiovälinekoulutuksen opit ovat jääneet unholaan, koska niitä ei ole tarvinnut käyttää. Vuosien päästä, kun tarvetta olisi ollut, ei muistissa ollut enää mitään. Uusi koulutus oli siis paikallaan.

Pääsääntöisesti vastauksissa tuli esille puolen päivän tai yhden päivän mittaiset koulutukset, joissa käytäisiin läpi perusteita ja kerrattaisiin eri mahdollisuuksia kommunikointiin. Esille tuli myös halu osata eri lauluja tukiviittomin. Tärkeänä pidettiin sitä, että koulutus tarjoaisi päivittämistä nykyaikaan ja tutustumista uusiin kommunikaatiovälineisiin sekä antaisi vinkkejä ja ohjeita erilaisten välineiden käyttöön. Kaivattiin tietoa ja vinkkejä milloin ja missä tilanteissa esimerkiksi kuvia kannattaa käyttää. Joidenkin vastaajien mielestä koulutuksen pituudella ei niinkään ole väliä vaan sen sisällöllä, jotta se antaisi tarvittavan tiedon ja taidon. Muutama oli valmis suorittamaan jopa vuoden mittaisen koulutuksen, jos se olisi mahdollista suorittaa työn ohessa ja kotoa käsin. Vastauksissa tuli esille myös se, että puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käytön tarve kasvaa koko ajan. Tätä perusteltiin sillä, että lasten erityistarpeet kasvavat tulevaisuudessa ja esimerkiksi lasten ylivilkkauden on todettu lisääntyvän. Myös tämän hetkisen maahanmuuton tilanteen vuoksi perusteltiin erilaisten kommunikaatiovälineiden käytön osaamisen ja tarpeen lisääntymistä.

Osa niistä vastaajista, jotka eivät olleet käyneet opintojensa aikana kommunikaatiovälineisiin liittyvää koulutusta, pitivät sitä tärkeänä ja olisivat sen käyneet, jos siihen olisi ollut mahdollisuus. Joidenkin vastaajien mielestä koulutus ei ollut tarpeellinen vielä opintojen aikana, mutta työelämään siirtyessä sitä kaivattiin. Kaksi vastaajista kertoi, että heillä on mahdollisuus osallistua työpaikalla koulutukseen ja näin kehittää ammattitaitoaan. Kaksi vastaajista oli juuri tällä hetkellä suorittamassa työnantajan kustantamana Viittis-kurssia. He kokivat sen tarpeelliseksi ja hyväksi. Useampia vuosia työskennelleet vastaajat kaipasivat päivitystä ja ker-

tausta kommunikaatiovälineiden käyttöön, eritoten tukiviittomiin. Vastaajat kommentoivat tarvettaan kommunikaatiovälineiden käyttöön tulevaisuudessa muun muassa seuraavasti:

”Koen tarvitsevani erilaisten kommunikaatiovälineiden käytön osaamista tulevaisuudessa, koska tutkimuksen mukaan kielelliset vaikeudet ovat lisääntyneet ja sitä myötä erilaisia kommunikaatiovälineitä tarvitaan.”

”Integroituna on paljon erityislapsia ja maahanmuuttajalapsia, jolloin erilaiset kommunikaatiovälineet ja niiden käytön osaaminen ovat korvaamaton apu.”

Eniten koettiin tarvitsevan tukiviittomien ja kuvien käytön osaamista silloin, kun asiakkaana oli maahanmuuttaja, lapsi tai puhevammaisen henkilö. Kuvien käyttö koettiin tarpeelliseksi lasten kanssa joka päiväisesti helpottaakseen päiväohjelman ymmärrettävyyttä. Maahanmuuttajien lisääntyessä koettiin kuvien ja tukiviittomien käytön osaamisesta olevan hyötyä ja niihin toivottiin työnantajan puoleltakin panostusta, esimerkiksi koulutusta.

7.4 Kehitettävää sosionomin koulutuksessa

Sosionomin koulutukseen toivottiin puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikaatiovälineisiin lisää koulutusta ja syvempää perehtymistä eli pitempiä opintojaksoja tai vastaavasti useampia kursseja opiskelun aikana. Esimerkkinä ehdotettiin, että kurssit jaettaisiin eri lukuvuosille. Kurssit alkaisivat alkeista ja pysyisivät paremmin mielessä, kun ne jatkuisivat opintojen loppuun asti. Enemmän kaivattiin tutustumista eri välineisiin ja kurssin pituuttakin lisää.

”Kurssi oli ensimmäisenä opiskeluvuonna tarjolla, mutta silloin en siihen osallistunut. Myöhemmin sitä ei enää järjestetty. Olisin osallistunut, mikäli kurssija olisi myöhemmin järjestetty. Harmittaa!”

”Antaa pintakosketuksen materiaaleihin ja tietää mistä sitä voi hankkia, mutta käytännön kautta niitä oppii vasta käyttämään. Koulun kurssi liian lyhyt.”

”Opintojeni aikana olen saanut kurssilta perustietoa eri menetelmistä.”

Osa vastaajista oli tyytyväisiä sosionomin opintoihin, eivätkä kaivanneet lisää koulutusta puhetta tukeviin ja korvaaviin kommunikaatiovälineisiin. Esille tuli myös koulutuksen sisältämän kommunikaatiovälinekurssin tarpeellisuus ja hyöty opintojen jälkeiseen aikaan. Jotkut vastaajista eivät olleet käyneet koulutuksen aikana mitään kommunikaatiovälineisiin liittyvää kurssia, vaikka sellainen olisi ollutkin tarjolla. He eivät sitä ole kaivanneet opintojen aikana tai sen jälkeenkään. Joidenkin vastaajien mielestä koulutusta kommunikaatiovälineisiin kaivattiin vasta työssä ollessa ja he olivat suorittaneet lyhyen koulutuksen opintojen jälkeen. Muutama vastaaja kertoi, ettei opintojen aikana kurssia ollut tarjolla.

”Käytyäni sosionomi-opintojeni aikana kommunikaatiovälineet -kurssin, on se antanut varmuutta toimia lasten kanssa, joilla on käytössä esim. kuvakommunikaatio tai viittomat.”

7.5 Havainnoinnin tuottama tieto

Havainnoinnilla halusin saada tietoa sosionomien osaamisesta käyttää erilaisia kommunikaatiovälineitä työssään sekä kuinka paljon he sitä todellisuudessa käyttävät. Kysyin aikaisemmin sosionomeilta edellä mainitut asiat. Vastausten lisäksi halusin vielä nähdä miten he todella toimivat. Puheet, asennoituminen ja tekeminen eivät aina vastaa todellisuutta, olemme usein eri arvomaailmojen kannattajia ja vankeja. Havainnoin noin kuuden kuukauden ajan sosionomien työs-

kentelyä. En kuitenkaan voinut havainnoida joka päiväisesti ja yhteensä havainnointipäiviä tuli 30. Havainnointini aikana sain hyvää tietoa osaamisesta. Osaamista löytyi suurimmalta osalta, mutta eri kommunikaation välineitä ei uskallettu kuitenkaan rohkeasti käyttää. Paikalle haluttiin usein mielestäni liiankin helposti kommunikoinnissa avustava tulkki, jos sellainen oli saatavilla. Kommunikaation tukena oli käytettävissä muun muassa pelejä, erilaisia kuvia, peruskuvia tukiviittoa ja kirjaintaulu, miksi näitä ei sitten käytetty? Selkokielellä olisi myöskin selvinnyt hyvin eteenpäin esimerkiksi huonosti suomea puhuvan ja ymmärtävän kanssa. Puuttuiko rohkeutta, aikaa, viitseliäisyyttä vai eikö niiden käyttöön ollut opastettu?

Havainnointini aikana panin merkille muutaman kerran, että työntekijällä ei ollut riittävästi aikaa paneutua keskustelemaan henkilön kanssa, joka tarvitsi tukea kommunikointiin. Jos joukossa oli vain yksi kommunikointiin tukea tarvitseva henkilö, jäi hän usein ulkopuolelle ja huomiotta. Silloin, jos oli suurempi joukko tukea tarvitsevia, saivat he yhteistä aikaa työntekijältä. Jäin pohtimaan, voisiko työntekijöitä opastaa siihen, miten voisi käyttää esimerkiksi selkokieltä silloin, kun joukossa on vain yksi kommunikaatiivälineitä käyttävä henkilö? Voitaisiinko näitä sosionomeja rohkaista ja opastaa käyttämään erilaisia kommunikaatiivälineitä, esimerkiksi työnantajan puolelta? Lisäisikö rohkeutta, jos työnantaja kouluttaisi työntekijöitään aika ajoin kulloinkin tarvittavien välineiden käyttöön? Tai olisiko työpaikalla yksi henkilö, jolla olisi niin sanottu vastuu toimia tulkkina tällaisissa tilanteissa? Mahdollisuuksia varmaan löytyy ja jokaiselle työpaikalle sopivat omat keinot.

8 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Koko opinnäytetyöprosessin taival on ollut ylä- ja alamäkeä. Jossain vaiheessa tuntui, etten pääse eteenpäin. Eteenpäin pääsemisen vaikeus johtui monestakin asiasta. Materiaalista ei ollut pulaa eikä siitä ettenkö saanut ohjaajiltani apua. Kaikki oli itsestä kiinni ja minun piti osata välillä ottaa välimatkaa opinnäytetyöhön, jotta sen tekeminen onnistuisi. Suhteellisen helppoa oli siihen asti, kunnes tuli analysointivaihe.

Opinnäytetyöni aikana välillä kaipasin paria, jotta olisin voinut keskustella hänen kanssaan eri vaihtoehtoista ja sananmuodoista yms. Mielenkiintoni erilaisia kommunikaatiovälineitä kohtaan ei ole hiipunut tehdessäni opinnäytetyötä. Päinvastoin mielenkiintoni vain yltyi, koska vastaan tuli itsellenikin uusia kommunikoinnin apuvälineitä. Kaikesta mistä olisin halunnut kirjoittaa, en tähän opinnäytetyöhöni saanut mahtumaan. Päättävöitehan oli tutkimuskysymyksiini vastausten löytäminen.

8.1 Tulosten pohdintaa

Mielestäni analysointivaihe oli vaikein osuus. Jonkin verran alussa teoriaosuuskin aiheutti päänvaivaa. Teoriaosuus selkiytyi, kun sain alustavan sisällysluettelon tehtyä. Avoimien kysymysten läpikäynti oli haastavaa, mutta mielenkiintoista. Voisinpa sanoa, että 90 prosenttia vastaajista oli paneutunut kiitettävästi avoimiin kysymyksiin. Joillakin rivit eivät olleet riittäneet ja he olivat jatkaneet vastauksiaan sivun reunoille. Oli mukava lukea vastauksia ja lopussa oli muutama laittanut kiitokset kyselystä ja kehuivat lomakkeen olleen selkeä ja hyvin ymmärrettävä sekä helposti täytettävä.

Kyselyn vastauksissa tuli esille, että vammaisen henkilön kanssa työskentely on erittäin vaativaa. Vastaajilta tuli näkökulmaa siihen, miksi he eivät käytä kommunikaatiovälineitä asiakkaidensa kanssa. Heidän mielestään esimerkiksi *”verkotapaamisissa energia menee jo siihen, että ymmärtää asiat oikein ja aikaa ei siis jää muunlaiseen kommunikointiin”*. Tällaisissa tapauksissa käytettiin mahdol-

lisuuksien mukaan tulkkia. Useassa vastauksessa tuli esille se, että puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä käyttää yhä suurempi joukko, muun muassa puheviivästymien sekä maahanmuuton lisääntymisen vuoksi. Näin ollen osaamista eri kommunikaatiovälineiden käyttöön tarvitaan nyt ja tulevaisuudessa ehkä vielä enemmänkin.

Vastauksista oli havaittavissa se, että erilaisia kommunikaatiovälineitä on hyvä osata ja opintojen aikainen koulutus kommunikaatiovälineisiin koettiin pääasiassa hyvänä ja tarpeellisena asiana. Toisaalta, jos valmistumisen jälkeen työ ei ole sellaista, jossa tarvitsee kommunikaatiovälineitä, unohtuvat opintojen aikana saadut tiedot ja taidot niiden käyttöön. Toisaalta opintojen aikana käydyt kommunikaatiokoulutukset antoivat pohjatiedon erilaisten välineiden käyttöön ja siihen millaisia välineitä on olemassa. Myöhemmin suoritettuun koulutukseen tästä koettiin olevan apua. Vaikkei itse joutuisi työssään käyttämään mitään kommunikaatiovälineitä, koettiin niiden tietäminen hyväksi asiaksi. Se loi myös pohjaa sille, että osasi opastaa toisia niiden käytössä.

Vastauksista kävi ilmi, että yli 10 vuotta sosionomina työskennelleet kaipasivat eniten päivitystä kommunikaatiovälineisiin. Lähinnä he halusivat päivitystä uusiin välineisiin. Yli 10 vuotta työskennelleet kertoivat myös, että olivat itseoppineet kuvien ja tukiviittomien käytön. Alle yhden vuoden sosionomina työskennelleet kertoivat oppineen, esimerkiksi tukiviittomia, ”matkimalla” vanhempia työntekijöitä. Toisaalta he olivat innokkaita opiskelemaan erilaisia välineitä vapaa-aikallaan, mutta kaikki eivät tieneet missä niitä voisi opiskella. Tässä pohdiskelin sitä, että voisiko ammattikorkeakoulu järjestää koulutusta muutenkin kuin sosionomiopintojen yhteydessä?

Monet vapaan sivistystyön oppilaitokset järjestävät viittomakielen ja viittomakommunikaation opetusta. Nämä ovat usein lyhyitä perusopintoja, kestoiltaan noin 20–50 tuntia. Opinnäytetyöni aineistosta nousseiden tietojen perusteella pohdin, olisiko hyvä tehdä sosionomikoulutuksen aikana paremmin tutuksi vähemmän tunnetutkin kommunikaatiovälineet? Ja voisiko tulevia sosionomeja informoida paremmin kommunikaatiovälineisiin liittyvästä koulutustarjonnasta? Toisaalta tarvitaanko me lisää asiantuntijoita kouluttamaan osaajia? Esimerkiksi puhevammaisten henkilöiden osalta pohdin, että tarvitsisivatko he lisää koulutusta, jotta he osaisivat vaatia itselleen kuuluvia oikeuksia?

Kyselyiden lisäksi suoritin ei-osallistavaa eli suoraa havainnointia työpaikallani sekä harjoittelupaikallani kommunikaatiovälineiden käytöstä ja sen osaamisesta. Havainnoitavat eivät olleet tietoisia, että havainnoin heitä. Tällä havainnoinnilla halusin saada tietoa sosionomien osaamisesta käyttää erilaisia kommunikaatiovälineitä työssään sekä kuinka paljon he sitä käyttävät. Havainnointini aikana sain hyvää tietoa osaamisesta. Osaamista löytyi suurimmalta osalta, mutta eri kommunikaation välineitä ei uskallettu kuitenkaan rohkeasti käyttää vaikka niitä olikin tarjolla. Paikalle haluttiin usein kommunikointiin tulkki. Havainnointini perusteella huomasin, että vasta valmistuneet ja muutaman vuoden työskennelleet työntekijät käyttivät rohkeimmin apuvälineitä kommunikoinnissa. Eniten käytettiin perinteisesti kuvia ja tukiviittomia sekä jonkin verran keskusteltiin pelien avulla. Havainnoinnin tuloksista selviää, että vuosia jo työskennelleet työntekijät tarvitsivat eniten päivitystä puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käyttöön. Toisaalta uskon, että heillä osaamista löytyy, mutta ei ehkä rohkeutta käyttää niitä. Sen vuoksikin osaamisen päivitys olisi paikallaan. Jonkin verran oli havaittavissa sitäkin, ettei aikaa ollut paneutua yhteen asiakkaaseen tarpeeksi. Heräsi myös kysymys, tarvitaanko kommunikointiin liittyvän tiedon lisäämistä työntekijöille? Paljon jäi vielä mieltä askarruttavia kysymyksiä, joihin ei nyt ole saatavilla vastauksia.

8.2 Opinnäytetyöprosessin pohdintaa

Käytyäni valinnaisina opintoina puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiovälineet -kurssin, heräsi sitä kohtaan kova mielenkiinto. Kävin myöhemmin kurssin uudelleen Kivalo-opiston järjestämänä, koska tunsin siihen olevan tarvetta. Haluan itse osata työssäni käyttää erilaisia kommunikaatiovälineitä. Mielenkiintoani erilaisia kommunikaatiovälineitä kohtaan vahvisti, kun haastattelin vammaisen lapsen perheitä. Niissä tuli usein esille perheiden kokemuksia ja näkemyksiä sosionomien osaamisesta käyttää puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä. Perheiden mukaan sosiaaliohjaajat osaavat käyttää eri kommunikaatiovälineitä huonosti. Aihe kiinnostaa minua senkin vuoksi, että saisin tietoa siitä, kuinka paljon loppujen lopuksi kommunikaatiovälineitä tarvitaan ja käytetään so-

sionomin työssä. Jo Suomen perustuslaissakin on määritelty, että jokaisella ihmisellä on oikeus omaan kieleensä ja kulttuuriinsa ja niiden kehittämiseen sekä ylläpitämiseen. Perustuslailla on turvattu myös viittomakieltä käyttävien oikeus.

Ajattelen opinnäytetyössäni ilmi tulevien tietojen olevan hyödyksi myös tulevaisuuden ammattini ja työni vuoksi. Joissakin ammattikorkeakouluissa kommunikaatiovälineet -koulutus on jo perusopinnoissa. Kaikissa ammattikorkeakouluissa näin ei suinkaan ole.

Opinnäytetyöni nimi kuvaa sitä mitä tutkin työssäni ja mihin hain vastauksia. Työn edetessä tuli vastaan paljon minullekin uusia kommunikaatiovälineitä, mutta kaikesta en voinut kirjoittaa, koska eri välineet eivät olleet työni aihe vaan niiden käytön osaaminen ja käytön tarve. Käsittelin siis vain sellaisia välineitä, joita sosionomi voi työssään käyttää ja mitkä olivat käytetyimpiä. Koin kuitenkin tärkeäksi kertoa käytetyimmistä kommunikaatiovälineistä, jotta lukijalle muodostuisi jonkinlainen käsitys niistä.

Opinnäytetyöprosessin aikana opin omista rajoistani paljon. Aluksi, kun aloitin työni loppu kevästä 2015, olin täynnä intoa, mutta muiden opintojeni sekä työni ohella se osoittautuikin aika kovaksi haasteeksi. Edellisvuoden kova opiskelutahdini vaati kuitenkin keväällä veronsa, olin väsynyt koko ajan. En meinannut saada muita opintojakaan suoritettua ja opinnäytetyö vaati kaiken keskittymisen. En pystynyt keskittymään opinnäytetyöhöni täysillä ja tämän vuoksi siirsinkin sen tekemisen syksylle. Syksy ei ollut yhtään sen helpompi, väsymys jatkui ja en päässyt opinnäytetyössäni eteenpäin. Kesä ja syksy menivät töitä tehden ja loppu syksystä aloitin viimeisen harjoitteluni. Lopulta sain itseäni niskasta kiinni sen verran, että otin yhteyttä ohjaaviin opettajiini. Siitä lähtivät asiat rullaamaan ja uusi into työtä kohtaan nousi. Joulun ajaksi unohdin opinnäytetyöni työstämisen. Uuden vuoden vaihtuessa laitoin viimeisen version opettajille menemään, jotta ehtisin vielä tehdä tarvittavat muutokset.

Opinnäytetyön tekeminen yksin oli oikeastaan ainoa vaihtoehto, sillä opiskelin eri tahtiin oman ryhmäni kanssa ja heillä ei vielä opinnäytetyö ollut ajankohtaista. En tuntenut muista ryhmistä ketään niin hyvin, jotta olisin työni voinut tehdä heistä jonkun kanssa. Toisaalta mietin toisen kanssa tekemisen vaikeutta, miten saataisiin aikataulut sopimaan yhteen? Panostaisivatko molemmat yhtä paljon? Löytyisikö yhteinen mielenkiinnon kohde, josta opinnäytteen voisi tehdä? Ehkä yksin

tekeminen oli hyvä ratkaisu siinä suhteessa. Toki huomasin matkan varrella, että olisin tarvinnut sen toisen rinnalleni, joka olisi ”potkinut” eteenpäin. Välillä kaipa- sin toista, jonka kanssa olisin voinut keskustella ja vaihtaa mielipiteitä. Toisaalta olen tyytyväinen ratkaisuuni, en ole ollut vastuussa kuin itsestäni ja itseäni saan syyttää siitäkin, etten pysynyt ihan aikataulussa.

Olen sellainen, että haluan tehdä parhaani ja haluan koulutehtävät tehdä heti alta pois. Tämän työn aikana kävi niin, että en pysynyt aikataulussa. Onneksi minulla oli mahtavat ohjaavat opettajat, jotka saivat minuun vauhtia ja sain kyselyt tehtyä pikaisessa aikataulussa. Teoriaosuus tuli kirjoitettua hyvällä tahdilla. Lokakuussa sain ”vauhtia” ohjaajiltani ja marraskuussa oli teoriaosuus hyvin jo kasassa. Ky- selyjen analysointi alkoi joulukuun alussa ja nyt ollaan tässä. Vaikka työni aloitin jo keväällä 2015, laskisin kuitenkin tehneeni opinnäytetyötäni lokakuusta alkaen. Taival on ollut kuoppainen, mutta hyvä. Täysipainoisesti tein työtäni reilut kolme kuukautta.

Kirjoittaminen ei sinällään ollut ongelma, kun aihe oli mielenkiintoinen ja materi- aalia kyllä löytyi. Kyselylomakkeen laatiminen oli haastavaa, koska en ennen ollut sellaista tehnyt. Vinkkejä paikoista, joihin kyselyt voisivat suunnata, sain ohjaajil- tani. Selvitin paikkojen esimiehet ja otin heihin yhteyttä puhelimitse. Jännitin yh- teydenottoja, eritoten siksi miten työhöni suhtauduttaisiin. Ajattelin, että ovatko he jo kyllästyneet opinnäytetyön tekijöihin. Vastaanotto oli positiivista ja monet alkoivat kysellä opinnäytetyöstäni tarkemmin, olivat selvästi kiinnostuneita. Vie- dessäni lähikuntiin kyselylomakkeita, sain keskustella esimiesten kanssa opin- näytetyöstäni ja siitä, miksi olen valinnut tällaisen aiheen.

Toivon, että opinnäytetyöni tulisi edistämään asiakkaan ja työntekijän suhdetta paremmaksi ja lisäisi ammatillisuutta. Onhan tärkeää, että asiakaslähtöisyys to- teutuu parhaalla mahdollisella tavalla ja jokainen asiakas on tärkeä ja tulee kuul- luksi sekä ennen kaikkea ymmärretyksi. Toivoisin sitä, että ohjaajat alkaisivat ot- tamaan enemmän huomioon asiakkaitaan kommunikoidessaan heidän kans- saan. Uskon tämän lisäävän asiakkaita sitä tunnetta, että heitä kuunnellaan ja heitä ymmärretään. Yleensä ihminen kommunikoi puheella, mutta mitä, jos puhetta ei ole tai se on puutteellista tai epäselvää? Silloin tulee tärkeään rooliin puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiomenetelmät, joilla voidaan löytää mahdollisuus viestien välittämiseen.

Työtä olisi mahdollista jatkaa tutkimalla sitä, miten rohkaista työntekijöitä erilais-
ten kommunikaatiovälineiden käyttöön? Miten puhetta tukevien ja korvaavien
kommunikaatiovälineiden tulkkeja on saatavilla? Miten paljon niitä käytetään?
Kuinka moni on valmis käyttämään? Mitkä ovat raharesurssit tulkkeihin? Olisiko
työnantajalle edullisempaa kouluttaa omasta väestä, esimerkiksi sosionomista
työpaikan tulkki? Vammaisen henkilön näkökulma, tarvitsisiko hän koulutusta
omien oikeuksien tiedostamiseen?

”SUURET SANAT JA PIENET SANAT

*Älä koskaan pelkää pitkiä, suuria sanoja.
Suuret sanat merkitsevät pieniä asioita.*

*Kaikki suuret asiat sanotaan pienillä sanoilla,
sellaisilla kuin ilo ja itku, sota ja rauha.
Tai maa, metsä, päivä, onni, koti, syli.*

*Opi käyttämään pieniä sanoja
suurista asioista.*

Se on vaikeaa.

*Mutta pienillä sanoilla sanot,
mitä todella tarkoitat.*

*Kun et tiedä, mitä tarkoitat,
käytä silloin pitkiä, suuria sanoja
- ja usein hämäys onnistuu.*

*Runo: Arthur Kudner
Käännös: Ari Sainio ”*

LÄHTEET

- Ahonen, E. & Harjula, M. 2011. Jyväskylän ammattikorkeakoulusta valmistuneiden sosionomien (AMK) ajatuksia omasta osaamisesta ja sijoittumisesta työelämään. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 10.11.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/37330/Ahonen_Elina_Harjula_Mari-Kaisa.pdf?sequence=1
- Ahonen, T. & Hänninen, H. 2013. Sosionomin (AMK) osaaminen aikuissosiaalityössä. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 10.11.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/61268/Ahonen_Taina_Hanninen_Hannakaisa.pdf?sequence=1
- Ammattinetti 2014. Sosiaalialan työ. TE-palvelut. Viitattu 30.11.2015.
http://ammattinetti.fi/ammattialat/detail/12/23_ammattiala
- Arola, M., Kinos, S. & Näkki, P. 2015. SOAMK strategia 2015 – 2017 kompetenssien päivitys. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. Innokylä. Viitattu 03.12.2015.
<https://www.innokyla.fi/web/verkosto1167849/soamk-strategia-2015-2017-kompetenssien-paivitys>
- Autio, E. & Nieminen, M. 2010. Näkemyksiä sosionomin (AMK) koulutuksesta ja työstä. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 12.11.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/22714/autio_elina.pdf?sequence=1
- Borgman, M., Dal Maso, R., Hakonen, S., Honkakoski, A. & Lyhty, T. 2001. Sosionomin (AMK) ydinosaaminen: sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkoston raportti. Rovaniemi: Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen verkosto.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998: Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Finlex 2015. Laki sosiaalihuollon ammattihenkilöistä 2015/817. Oikeusministeriö. Helsinki: Edita Publishing Oy.
<http://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2015/20150817>
- Granholm, C., Juvonen, T. & Jäppinen, M. 2011. Tutkiva sosiaalityö – sosiaalityön paikka tieteessä ja yhteiskunnassa. Talentia-lehti 2011.
- Heikkilä, T. 2008. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita Prima Oy 1998/2008. 5., uudistettu painos.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1995. Teemahaastattelu. Helsinki: Yliopistopaino 1995. 7. painos.

- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy 2007. 13. osin uudistettu painos.
- Huuhtanen, K. 2011. Puhetta tukevat ja korvaavat kommunikointimenetelmät Suomessa. Kehitysvammaliitto. Kouvola: PackageMedia Oy 2014. 2. painos.
- Kehitysvammaisten Tukiliitto ry. 2015. AAC-menetelmät. Viitattu 17.12.2015.
<http://www.kvtl.fi/fi/kommunikaation-keinoja/aac-menetelmat/>
- Kehitysvammaliitto ry. 2015. Papunetin kuvatyökalu. Viitattu 03.12.2015.
<http://papunet.net/materiaalia/kuvaty%C3%B6kalu>
- Kuuloliitto ry. 2009. Sormiaakkosviestintä. Viitattu 06.12.2015.
<http://www.kuulokynnys.fi/kuulokynnys/kommunikaatio/kommunikaatiomenetelmat/sormiaakkosviestinta/>
- Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 2000/812.
- Lapin AMK 2015. Sosionomi (AMK). Viitattu 08.12.2015.
<http://www.lapinamk.fi/fi/Hakijalle/AMK-tutkinnot/Sosionomi>
- LapCi ry. 2015. Vinkkipuhe. Viitattu 10.12.2015.
<http://www.vinkkipuhe.fi/mita-on-vinkkipuhe.html>
- Manssila, J. 2015. Sosiaalialan kompetenssit. Innokylä. Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto. Viitattu 05.12.2015.
<https://www.innokyla.fi/web/verkosto1167849/sosiaalialan-kompetenssit>
- Markkanen, T. 2012. Viittomakieleen painottunut päiväkotikielinen Helsingin kaupungin päiväkotien työntekijöiden näkemys viittomakieleen painottuneen päiväkodin tarpeesta ja sen sisällöstä Helsingissä. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 22.11.2015.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/44251/Markkanen_Teija.pdf?sequence=1
- Mikluha, A. 1998. Kommunikointi eri maissa. Kauppakaari Oyj ja Arja Mikluha. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Moilanen, K. & Jakola, M. 2012. Sosionomin (AMK) koulutus ja työ. Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 01.12.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/47794/Moilanen_Katariina.pdf?sequence=1
- Mäkelä, K. 1987. Yhteiskuntatieteellisen tiedonhankinnan eettiset säännöt ja tietosuojat. Teoksessa Mäkelä, Klaus (toim.) Tieteen vapaus ja tutkimuksen etiikka. Helsinki: Tammi, 180–195.
- Mäkinen, P., Raatikainen, E., Rahikka, A. & Saarnio, T. 2009. Ammatin sosionomi 1. painos. WSOYpro Oy.

- Niemi, L. 2008. Sosiaalialan ammattikorkeakoulutuksen vakiintuminen. Teoksessa Viinamäki, Leena 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Anjalankoski: SOLVER palvelut Oy, 10–34.
- Pelkonen, R. & Louhiala, P. 2002. Ihminen lääketieteellisen tutkimuksen kohteena. Teoksessa Karjalainen, Sakari; Launis, Veikko; Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 126–136.
- Pietarinen, J. & Launis, V. 2002. Etiikan luonne ja alueet. Teoksessa Karjalainen, Sakari; Launis, Veikko; Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 42–57.
- Poukka, T. & Lehtovuori, E. 2012. Tukiviittomien ja kuvien käyttö erityistä tukea tarvitsevien lasten liikunnanohjauksessa. Satakunnan ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 27.11.2015.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/50552/Poukka_Tytti%20Lehtivuori_Emilija.pdf?sequence=1
- Rahkonen, M. 2011. Ajatuksia ja kokemuksia sosionomin (AMK) työstä ja osaamisesta. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 29.11.2015.
http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/25983/rahkonen_maria.pdf?sequence=1
- Rantakangas, E. 2009. Peruskoulusta jatko-opintoihin – ohjauksen ja tuen merkitys opintojen nivelvaiheessa opiskelijoiden arvioimana. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteen lisensiaatin tutkimus.
<https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/76537/lisuri00118.pdf?sequence=1>
- Rantala, M., Gavrilov, T. & Vatanen, T. 2006. Viittomakielen ja viittomakommunikaation opetus kansalaisopistoissa. Teoksessa Vatanen, Tuula & Rantala, Matleena (toim.) 2006. Viito niin ymmärrän – Esteetön kommunikointi viittojen –projekti. Humanistinen Ammattikorkeakoulu. Gummerus Kirjapaino Oy Vaajakoski 2006, 27–29.
- Rohiola, A. 2015. ”Kymmeneksi minuutiksi ehtii kyllä pysähtymään.” – Vuorovaikutuksen voimavarana HYP-malli. Logopedian Pro gradu – tutkielma. Helsingin Yliopisto. Viitattu 17.12.2015.
http://papunet.net/tikoteekki/fileadmin/tiedostot/muut/Assi_Rohiola_pg_2015.pdf
- Rouhiainen-Valo, T., Rantanen, T., Hovi-Pulsa, R. & Tietäväinen, S. 2010. Kompetenssit sosionomien (AMK ja YLEMPI AMK) ydinosaamisen avaajina. Teoksessa Viinamäki, Leena. Sosionomin ammatti ja työ 2010-2025 – Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. SOLVER palvelut Oy, Kouvola 2010, 9–36.

- Räikkä, J. 2002. Ammattietiikan merkitys. Teoksessa Karjalainen, Sakari; Launis, Veikko; Pelkonen, Risto & Pietarinen, Juhani (toim.) Tutkijan eettiset valinnat. Helsinki: Gaudeamus, 82–91.
- Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2009. Menetelmäopetuksen tietovaranto KvaliMOTV – kvalitatiivisten menetelmien verkko-oppikirja. Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston julkaisuja 2009. Viitattu 30.11.2015. http://www.fsd.uta.fi/fi/julkaisut/motv_pdf/KvaliMOTV.pdf
- Salminen, A. 2001. Daily life with computer augmented communication – Real life experiences from the Lives of Severely Disabled Speech Impaired Children. Gummerus Saarijärvi, Finland 2001.
- Salonsaari, M., Haaksilahti, T., Laatikainen, S., Rainò, P. & Aunola, U. (toim.) 2012. Viiton ja ohjaan. Opetushallitus. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy.
- Selkokeskus 2015. Runo. Viitattu 05.12.2015. <http://selko.fi/>
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) 2015. Sosiaalipalvelut. Viitattu 15.11.2015. <http://stm.fi/sosiaalipalvelut>
- Specialpedagogiska skolmyndigheten 2015. BlissOnline. Viitattu 20.11.2015. <http://www.blissonline.se/>
- Suomen Kuntaliitto 2015. Sosiaalityö. Viitattu 01.12.2015. <http://www.kunnat.net/fi/asiantuntijapalvelut/soster/sosiaalipalvelut/sosiaalityo/Sivut/default.aspx>
- Suomen perustuslaki 11.06.1999/731.
- Talentia 2005. Arki, arvot, elämä, etiikka – Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Ammattieettinen lautakunta, Helsinki 2005.
- Talentia 2007. Sosiaalialan koulutukset ja kelpoisuudet. Esite. Viitattu 06.11.2015. <http://www.talentia.fi/files/64/Kelpoisuusesite.pdf>
- Talentia 2015. Ammattietiikka ja ammattieettinen vala. Viitattu 08.12.2015. <http://www.talentia.fi/tyoelamassa/ammattietiikka>
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) 2015. Vammaispalveluiden käsikirja, selkokieli. Viitattu 28.11.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elamantuki/selkokieli>
- Toivanen, L. 2002. Kommunikoinnin häiriöt : syitä, ilmenemismuotoja ja kuntoutuksen perusteita / toimittajat: Launonen, Kaisa & Korpijaakko-Huuhka, Anna-Maija.

- Trygg, B. 2010. Graafinen kommunikointi – Esineet, kuvat ja symbolit puhetta tukevassa ja korvaavassa kommunikoinnissa. Kehitysvammaliitto ry. Kouvola: SOLVER Palvelut 2010.
- Töttö, P. 2004. Syvällistä ja pinnallista - teoria, empiria ja kausaalisuus sosiaalitutkimuksessa. Vastapaino. Tampere: Tampereen Yliopistopaino 2005. 2. painos.
- Valvira 2015. Sosiaalihuollon ammattihenkilölain toimeenpano Facebook-sivu. Viitattu 18.12.2015.
<https://www.facebook.com/SosAmha2016/>
- Vernerinet 2015. Selkokieliset sivut. Viitattu 28.11.2015
<http://verneri.net/selko/>
- Viinamäki, L. 2008. 14 puheenvuoroa sosionomien (AMK) asemasta Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä.
http://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/Hakutoimisto/Kev%C3%A4t_2011_NUKO/sote/Viinamaki_A_2_2008.pdf
- Viinamäki, L. 2010. Sosionomin ammatti ja työ 2010–2025 – Havaintoja ja päätelmiä sosionomien (AMK & ylempi AMK) profiilista Suomen hyvinvointiasiantuntijajärjestelmässä. Kouvola: SOLVER palvelut Oy, 2010.
- Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa – Määrällisen tutkimuksen perusteet. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy 2007.
- Virhiä, A. 2010. Toiminnalliset työtavat sosionomin (AMK) ammatillisina välineinä. Tampereen ammattikorkeakoulu. Opinnäytetyö. Viitattu 02.12.2015.
https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/23958/Virhia_Anu.pdf?sequence=2
- Von Tetzchner, S. & Martinsen, H. 1999. Johdatus puhetta tukevaan ja korvaavaan kommunikointiin. Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Hakapaino.

LIITTEET

- Liite 1. Saatekirje niille, joille toimitin kyselylomakkeen henkilökohtaisesti.
- Liite 2. Saatekirje niille, joille toimitin kyselylomakkeen postitse.
- Liite 3. Kyselylomake.

SAATEKIRJE

Olen Anu Kemppainen, sosionomiopiskelija Lapin Ammattikorkeakoulusta. Teen opintoihini kuuluvaa opinnäytetyötä. Opinnäytetyö julkaistaan sähköisessä muodossa ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseuksessa.

Opinnäytetyöni käsittelee sosionomien (AMK) osaamista ja tarvetta puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käyttöön sekä kohtaavatko tutkinto ja tarpeet.

Pyydän Teitä ystävällisesti vastaamaan kyselylomakkeeseen auttaaksenne minua opinnäytetyössäni. Kyselylomakkeet toimitan yksikkönne esimiehelle, joka toimittaa lomakkeet Teille.

Yksityisyyden suojaamiseksi liitän kyselylomakkeen mukaan kirjekuoren, johon voitte laittaa kyselyvastaukset, jotka haen 30.11.2015. Toivon Teidän vastaavan kyselyyn **27.11.2015 mennessä**. Opinnäytetyö tullaan raportoimaan tavalla, josta Teitä ei voida tunnistaa. Opinnäytetyöni valmistuttua tuhoan kyselylomakkeet.

Kyselylomakkeen täyttäminen on vapaaehtoista. Teillä on oikeus kieltäytyä vastaamasta kyselylomakkeeseen. Teidän on mahdollista perua osallistumisenne opinnäytetyön valmistumiseen asti.

Opinnäytetyön tekijänä olen salassapitovelvollinen kaikista opinnäytetyön aikana esiin tulevista luottamuksellisista asioista. Kysely on luottamuksellinen. Toivon Teidän suhtautuvan myönteisesti tähän kyselylomakkeeseen vastaamiseen.

Ystävällisin terveisin

Anu Kemppainen

anu.kemppainen@edu.lapinamk.fi

SAATEKIRJE

Olen Anu Kemppainen, sosionomiopiskelija Lapin Ammattikorkeakoulusta. Teen opintoihini kuuluvaa opinnäytetyötä. Opinnäytetyö julkaistaan sähköisessä muodossa ammattikorkeakoulujen verkkokirjastossa Theseuksessa.

Opinnäytetyöni käsittelee sosionomien (AMK) osaamista ja tarvetta puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käyttöön sekä kohtaavatko tutkinto ja tarpeet.

Pyydän Teitä ystävällisesti vastaamaan kyselylomakkeeseen auttaaksenne minua opinnäytetyössäni. Kyselylomakkeet toimitan yksikkönne esimiehelle, joka toimittaa lomakkeet Teille.

Yksityisyyden suojaamiseksi liitän kyselylomakkeen mukaan kirjekuoren, jossa on valmiiksi maksettu kirjekuori, jonka postitatte minulle **30.11.2015 mennessä**. Opinnäytetyö tullaan raportoimaan tavalla, josta Teitä ei voida tunnistaa. Opinnäytetyöni valmistuttua tuhoan kyselylomakkeet.

Kyselylomakkeen täyttäminen on vapaaehtoista. Teillä on oikeus kieltäytyä vastaamasta kyselylomakkeeseen. Teidän on mahdollista perua osallistumisenne opinnäytetyön valmistumiseen asti.

Opinnäytetyön tekijänä olen salassapitovelvollinen kaikista opinnäytetyön aikana esiin tulevista luottamuksellisista asioista. Kysely on luottamuksellinen. Toivon Teidän suhtautuvan myönteisesti tähän kyselylomakkeeseen vastaamiseen.

Ystävällisin terveisin

Anu Kemppainen

anu.kemppainen@edu.lapinamk.fi

KYSELYLOMAKE

1) Ikä

1. 20-30
2. 31-40
3. 41-50
4. yli 50

2) Kuinka monta vuotta olette työskennelleet sosiaaalialalla valmistuttuanne sosionomiksi?

1. alle 1 vuotta
2. 1 – 5 vuotta
3. 6 – 10 vuotta
4. yli 10 vuotta

3) Oletteko joutuneet käyttämään työssänne puhetta tukevia ja korvaavia kommunikaatiovälineitä?

1. Kyllä
2. Ei

3 a) Jos vastasitte kysymykseen 3 kyllä, millaisessa tilanteessa?
Mitä välineitä?

---

3 b) Kuinka paljon?

1. päivittäin
2. viikoittain
3. harvemmin

- 4) Koetteko tarvitsevanne puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käytön osaamista työssänne? Millaisissa tilanteissa?

- 5) Oletteko käyneet puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiovälineet - kurssin sosionomiopintojenne aikana?
1. Kyllä
  2. En

5 a) Jos vastasitte kysymykseen 5 kyllä, onko siitä ollut hyötyä työssänne?
Millaisissa tapauksissa?

---

5 b) Jos vastasitte kysymykseen 5 ei, olisitteko kaivanneet kurssia opintojenne aikana?

---

6) Oletteko käyneet täydennyskoulutuksena puhetta tukevat ja korvaavat kommunikaatiovälineet-kurssin tai muun vastaavan koulutuksen?

1. Kyllä
2. En

6 a) Jos vastasitte kysymykseen 6 kyllä, missä olette sen käyneet? Millaisen koulutuksen ja minkä laajuisena?

---

7) Koetteko tarvitsevanne lisäkoulutusta puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käyttöön? Millaista?

---

8) Koetteko tarvitsevanne puhetta tukevien ja korvaavien kommunikaatiovälineiden käytön osaamista tulevaisuudessa? Millaisissa tilanteissa?

---

9) Jos Teille tarjoutuisi tilaisuus osallistua ko. kurssille, olisitteko valmis siihen osallistumaan?

1. Kyllä
2. En

9 a) Jos vastasitte kysymykseen 9 kyllä, kuinka laajaa kouluttautumista arvelette tarvitsevanne?

---

9 b) Jos vastasitte kysymykseen 9 ei, miksi ette?

Kiitos vastauksestanne ja avustanne!